

VIGILIA

VIII. ÉVFOLYAM
1942 JÚLIUS

TARTALOM:

IJJAS ANTAL: MELLETE VAGY ELLENE

RÓNAY GYÖRGY: Álom, Itélet

DALLOS SÁNDOR: Mezei látomás

HEGEDŰS ZOLTÁN: Könnyű szél jár

SÖTÉR ISTVÁN: Komárom

PILINSZKY JÁNOS: Könyörgés anyámért, Halak a hálóban, A távozó sereg

ÖRLEY ISTVÁN: Nyitány

VÁROSI ISTVÁN: Tavaszi reggel, Iszappal eltakartan

E L V E K É S M Ű V E K

KÉRY LÁSZLÓ: Tóth Árpád összes versfordításai

MAKAY GUSZTÁV: Szabó Zoltán: Szerelmes földrajz

FODOR JÓZSEF: Mátyás Ferenc: A falu küldöttje - **SÖTÉR ISTVÁN:** Illés Endre: Zsuzsa

LOVASS GYULA: Illyés Gyula: Mint a darvak

THURZÓ GÁBOR SZINHÁZI KRÓNIKÁJA

SZERKESZTI:

MÉCS LÁSZLÓ ÉS POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

FŐSZERKESZTŐ:

MÉCS LÁSZLÓ

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre bel-
földön 12 P, félévre 6 pengő

Külföldre: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 15 P.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1·20 P.

Főbizományos: Athenaeum könyvesboltja, Budapest, VII., Erzsébet-körút 7.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Mussolini-tér 1.
Telefonszám: 12—99—01. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

**Laptulajdonos, felelős szerkesztő
és kiadó: POSSONYI LÁSZLÓ**

IJJAS ANTAL:

MELLETE VAGY ELLENE

Az üres sportcsarnok karzatáról nézem egy, még kidolgozás alatt álló előadás próbáját, amint egyelőre még jelmezek nélkül, díszletek és vetítők nélkül odalenn folyik a mélyben. A Gyórfy-kollégium növendékei — csupa parasztszármazású fiú — gyakorolják be a Bíró Mátéről szóló népijáték együttes előadását, egy szikár középtermetű fiú vezényletével a nyári délutánnak a visszhangzó óriási csarnok üvegfalain át beömlő éles világításában. A próba, vagyis gyakorlás már órák óta tart, én magam szinte belefáradtam, de azok nem, sem a szereplők, sem a vezénylő, legkevésbé éppen ő. Vajjon mi volt az, ami ezt a soványarcú, fiatal, még most is alig harminc év körüli fiút néhány évvel ezelőtt kivitte Párisba? A párisi táncakadémiát végezte el s egyúttal tanára is volt, — ebben a kevéssé ismert tudományos intézetben a tánc kutatása és tudományos módszerekkel való feldolgozása folyik. Úgy kutatják ott a különböző táncmozdulatok lényegét, formáit, variációit és összefüggéseit, mint ahogy a zenetudomány a hangokat, a dallamokat, azok modulációit, különböző műfajait, ezek összefüggését, történetét, egymásra való hatásait. Molnár István — így hívják — azután hazajött és Páris után: a magyar vidékeket járta évekig. Hogy miből szerzett filmfelvételőpet, filmtekercseket, s közben miből élt, hogy a magyar nép ősi táncait még filmre vehesse, a tánc-kottázás saját maga alkotta új módszerével papírra rögzíthesse s közben szabatos, tudományos módszerrel tisztázhassa helyzetüket, rokonságukat, hatásukat: azt szinte maga sem tudja. Úgy élt ennek, mint valami rettenetes szenvedélynek. De többszáz ősi magyar táncot és táncfélét, gyermekjátékokká süllyedt népi játékokat írt le, kottázott le, vett filmre, tanult meg ő maga, az utolsó pillanatban, valóban az utolsó pillanatban, amikor nem egy helyütt már csak 80 éves öregemberek tudták neki ezek mozdulatait és ritmusait megmutatni. Nagyjából ugyanazt a munkát végezte el, amit Bartók és Kodály, amikor — szintén az utolsó pillanatban — nekivágtak a pusztuló ősi magyar dallamkincs megmentésének. És mint ahogyan ennek a dallamkincsnek legrégebb és legnagyobb rétegében Ázsia messze pusztái üzennek a pentatónikus hangskála dallamain át: ugyanúgy üzennek ugyanezek a keleti puszták az ősi magyar táncok mozdulatain át, azokon a mozdulatokon át, amiket Molnár István lejegyzett és megmentett. És mint ahogy az együgyű gyermekénekekké s törött és értelmetlen dalszövegekké bomlott ősi magyar dalkincset csodálatos vegyeskari művekké dolgozta fel Bartók és Ko-

dály, ugyanúgy rekonstruálta Molnár István ezeket a már el-süllyedésben lévő ősi magyar táncokat kartáncokká, játékokká, — közülük éppen most a maga ősi játékelemeiből népi játékká rekonstruált Bíró Máté története folyik... majdnem azt mondtam róla, hogy a színpadon.

Pedig bizony itt nincsen semmiféle színpad. A Horthy Miklós sportcsarnokban vagyunk, Budapest csarnoképítkezésének egyik legszebb és legmodernebb üveg- és betoncsodájában, sportesemények símvonalú és arányos lapokból álló fedett arénájában, de az az aréna még így a jelmeztelen fő-próba sugárzásában is csodálatosképen elváltozik: Réka erdejévé!

Réka erdeje az, ahol Bíró Máté története lejátszódik. Kopjások állanak félkörben, azok jelzik a színpadot és minden színt, az egyik jelenetben az erdőt, a másikban a királyi székváros templomának bejáratát, majd az erdei juhászok tanyájának tisztását s ismét: a királyi palota falait. Kopjások, mint ahogyan Erdélyben vasárnap délután közös játékoknál és táncjátékoknál ez még mindig él. — A ballada maga ismertebb, semhogy itt szükséges volna részletesebben elmondani. Nemcsak hogy tömören drámai, hanem önként felvonásokra és párbeszédre hulló dráma, sőt egyenesen a dráma népi ősfarmájából, a játékból állott össze verssé és balladává. Ennek rekonstrukciója zeng és dobog itt előttünk. „Jó estét, jó estét tizenhét szép legény!” — „Néked is jó estét, híres Bíró Máté!” A vad hegyipásztorok kórusa, amint köszönti vezérét és óva inti attól, hogy elmenjen: „...király városába, királylányt rabolni...”, megragadó és döbbenetes a maga mély és erős férfihangjával. Még megragadóbb az a hangáradat, amely egy másik színben ömlik elő a kopjások sora által jelzett templomajtóból, amikor a királylány, aki-nek „arany a ruhája, selyem az orcája”, kijön a maga szolgálólányaival együtt a miséről. Jelmezek még nincsenek, kulissza nincs, — a jelmezek helyett a lépegető figurák merev hieratikus mozdulatai kulisszák helyett a hangok kulisszái hatnak: a népénekké lett középkori gregorián, és az a maga súlyával, zengzetességével és édességével elég ahhoz, hogy mindezt pótolja. Nemcsak rám tett kísérteties hatást, hanem mindnyájunkra, akiket ennek a bemutatónak előkészületeire idehívtak.

Ugyanaz a hatás még mélyebb és még kísértetiesebb azokra, akik előadják. Valaha — emlékszem — a kétkedésnek afféle árnylatával olvastam, hogy a görög dráma vallásos misztériumi játékból keletkezett, a misztériumi játékban pedig transcendens élményeket akartak a szereplők kifejezni és tovább sugározni. Nos, ezeknek a szereplőknek mozdulataiból pontosan ugyanez sugárzik. A többórás próba egyik rövid szünetében azután feljön hozzánk a karzatunkra a játék mestere és elmondja, hogy nézőkre és szereplőkre egyaránt ugyanaz a hatás mindenütt; már többször kipróbálta, mert

ezt a művet többször betanította már a KALOT különböző főiskoláin, — maguknak a falusi legényeknek.. Azután újra megindul a próba és én nem tudok elszakadni tőle, nézem a fáradságtól és a bámullattól szinte félálomban.

Ebben a műben itt nem az a nagy, hogy Weimarban és Firenzében fogják előadni az újjászerveződő európai nemzetek ifjúságának találkozáján és népi kultúrájának bemutatóversenyén, hanem az a nagy, hogy a hangoknak, a mozgásnak, az élelményeknek, érzélményeknek olyan ősi rétegére nyúl vissza, mint eddig még semmi hasonló. Nemcsak revelálja, hanem élővé is teszi az ősi élmény- és formavilágot. A körülötte áradó levegőből szinte más lélekzetet vesz az ember, mintha valamiféle elhasznált és idegen levegőből kikerülve hirtelen a havasok légtengeréből venne lélekzetet.

...Érdemes-e vitatkozni utána „népi kultúráról”, népies irodalmi irányról, annak az „urbánus” irodalom ellen intézett támadásairól? Itt a sportcsarnok karzatán, nem is tudva elszakadni az alattam folyó s már teljesen kialakult játék bővületétől: a Vigilia szerkesztőjével folytatott legutolsó beszélgetésünkre gondolok, amelyben arról volt szó, hogy milyen különös: hiszen éppen a régi „Korunk szava” köré gyűlt s abban kifejeződést nyert fiatal katolikus irodalom és írócsoport kezdte meg és indította el ezen az oldalon is s általában a fiatalságban is a szociális és — mondjuk ma így — „népi” szemléletmód érvényesítését. Ekörül játszódtak le a fiatal katolikus irodalom első hevesebb harcái. Akkori kezdeményéseink és terveink váratlan hajótörését éppen ezekért az eszményekért vállaltuk. S a magyarságra vonatkozó elképzeléseinkben a magyar és a szociális, sőt ha úgy tetszik „népi” tartalom semmiesetre sem szorul háttérbe a katolikus, az egyetemesen keresztény hit megvallása mellett. Egyetemes kereszténységünk — katolicizmusunk — és magyarságunk között nincsen semmi ellentét. Hogyan is lehetne. Hiszünk az Incarnatióban, a Redemptióban, a Gratiában (és pedig pontosan úgy és azt, ahogy és amit az Egyetemes Római Anyaszentegyház erről vall), hiszünk ezekben, mint a természetfeletti világ rendje szerint való dolgokban, hiszünk, mint a természetes világ rendje szerint való dolgokban: nemzetünkben annak keleti eredete szerint, jellemének származásából fakadó ősi jegyei szerint, ismerjük és szeretjük nemzetünk minden rétegét, különösen az annyira megkínzott és annyira megpróbáltatott parasztságunkat. Tudjuk, hogy az a maga ráért szenvedései ellenére is milyen rendkívüli értékeket őrzött meg: egy nemzeti közkultúra alapértékeit. Tudjuk, azt, hogy amikor válságba került nyelvünk: a magyar irodalom a falusi jobbagyság ajkaihoz hajolt le és onnét tanult meg újra magyarul. Ismerjük testi és lelki sebeit. Származásában nem is egyen, azonosak vagyunk vele. Hogy nem kívánunk afféle nemzeti szektává, vagy szektává vált nemzetté

lenni? Hogy ismerjük és elismerjük nyugatot is, a nyugati nemzeteknek történelmi magaskultúráját és népi mélykultúráját is? Hogy nemcsak Kelet Európában látjuk azt a színvonalat, amelyhez nemzetünknek a maga magas és mély kultúrájában alkalmazkodnia kell s mellyel nemzetünknek, népünknek és kultúránknak összefüggései vannak? Hát természetesen hogy nem! Arra gondolok, hogy ezen nem is érdemes elméletileg vitatkoznunk. Az idő és az élet alkotásokat sürget tőlünk, — minden vita ezen fog megfordulni!

Ijjas Antal

VÁROSI ISTVÁN:

TAVASZI REGGEL

Kékkel és arannyal festeget a hajnal.
Surranó szelecskék feszítik a vásznat.
Tölgyek karzatában, nyírfák sűrűjében
Csópp madárművészek egyre fuvoláznak.

Én meg csak megállok templomom küszöbjén.
Jobbszemem az égen, balszemem a fákon...
Akár az ampolnák szűk száján a borcsepp,
Kicsurran az ima mozdulatlan számon...

Teremtő egy Isten, adj látást a vaknak.
Nyisd meg a fülét is keserű süketnek.
Hadd lássa az egyik: mit fest le a hajnal,
Hadd hallja a másik: fuvolák csevegnek.

Teremtő egy Isten, forraszd össze csontját
Varrd meg az inát is annak, aki sánta...
Dávid fürge lábán táncosan peregjen,
Hiszen frigyszekrény lett az egész föld mára.

Teremtő egy Isten, ihlesd meg a némát,
Hadd kiáltson zengő szókat a magasba.
Úgyis elnémul most, aki szóra termelt,
Szóljon hát a néma eddig elzárt ajka.

Jaj mit is kérjek még, jaj mit is szepegjek?
Kicsi az én ajkam ennyi szépnek, jónak.
Fülemüle fészek parányi zugába
Hogy is férne bele a királyi kócsag?

Állok, állok, állok templomom küszöbjén.
Pindurka edények gyöngyöket szitálnak...
Pár perc és kezembe ideszáll az Isten:
Fölmutaom majd az ujjongó világnak.

RÓNAY GYÖRGY:

VERSEK

ÁLOM

Kéklő homlokodon csillog az éjszaka,
szíved lombjai közt lágy fuvalom motoz,
lassan szállnak a felhők
zsongó sejtjeid erdején.

Nézlek. Csönded ezüst fátyola eltakar,
véred rőt folyamán távolodó sziget!
Melled ritka gyümölcsén
zölden fodroz a holdsugár.

Lelked mint a madár, szárnyai közt pihen.
Nézlek. Fölrriad és nyugtalanul sikolt.
S szét pattant szemeidben
mámor, láng, vihar és halál!

ITÉLET

Nem amit más szab, amit önmagadnak
te szabsz, az az ítélet;
s lényed egy felét im újra meg újra
pusztulásra ítéled.

Hadd hulljon és omoljon, ami romló,
porrá a por hadd essék,
ha abban, ami megmarad, merészen
nő a tökéletesség.

Mert nem korodnak írsz, de az Időnek,
s ki önmagának áll
bírája lenni, a kemény utókor
bünteti majd halállal.

Ne alkudozz hát! Nézz szembe a sorssal,
újfajta, büszke Ráchel,
ki drága gyermekeit szóttan, s önnön
kezével áldozá fel.

Temető lelked? Meglehet. De benne
őreiül e gyásznak
nem rokkant fejfák: bátor remekművek
katonái vigyáznak!

DALLOS SÁNDOR:

MEZEI LÁTOMÁS

Milyen szépen halt meg Nagy István, milyen szépen!

Első volt az életben s első volt a halálban is, példát mutatott életből s elmenésből egyaránt, nagy volt és talpig ember a százhatvan holdján, amely egyenlő volt a végtelenséggel és halottas ágyán, amely nem volt nagyobb két négyszögméternél. Kemény paraszt volt s szerzett. Hatvan holdat maga szerzett a két kezével s a bölcsességével, háromszor bíró volt, mindig tanácsadó, istenes ember, de nem alázatos. Olyan gyökös nagy-nagy paraszt, mondhatnánk: fejedelem.

Hat szolgát tartott s hat koldust egymaga. A szolgák a munkára voltak s a koldusok, hogy holtában kiénekeljék.

Három gyereket nevelt, kettő paraszt lett, egyet urrá tett közülük, de ezt hamarosan elhagyta lélekben, idegen lett neki. Évek alatt el is felejtette, nem gondolt rá. Kiszállt a házból, maga embere, legyen neki a lélek s a világ, amelyet szerzett.

Csodálatos ember volt Nagy István, hetvennégy éves s így halt meg.

Ment a lucernás mellett, amelyik éppen nyitott, csupa szag volt, tele méhkel: volt talán millió méh is a táblán s Nagy István úgy látta őket, mint az Isten vetését. Mendegélt, s ahogy ment volna a fényes napsütésben, egyszerre különös áramlásokat fedezett fel a földeken. Olyanok voltak, mint az apró szelek, de levél nem mozdult, vetés nem borzolódtott tőlük. Ballagott csodálkozva s fehér szemöldöke ragyogott a napfényben.

— Ó — mondta, — mi történik itten?

A szíve erős tempóba kezdett, hogy milyen kellett lélegznie, lenézett a föld felé s akkor úgy látta, hogy a rozsszárak megnöttek, vastagok, mint a zöld pálca s a bütükük erős, eleven és kemény, mint a hüvelykujj bütkei.

— Mi az? — mondta. — Napraforgót vetettem én rozs helyett?

Csodálkozott, mint aki egy soha nem látott világba került s akkor érezte, hogy vastag, nehéz, gyönyörű szagok érik az orrát, amilyenek például a virágporszag, a hánccoké és kérgéké, a feltört friss tajároké, a nyers földé, mintha szűz estitalajt forgatnának valahol. De ez nem volt elég. Szájában egyszerre erősen felrémlt a méz ize, a húsé és kenyéré. Olyan eleven ízek voltak, mint a tapintás és olyan mélyek, mint az élet gyökere.

— Mi van hát? — mondta körültekintő fejjel.

S amint nézett, hirtelen úgy tetszett neki, hogy messze,

a diófa mellől leválik egy ember. Nagy, horgas, paraszti forma, egész lénye a paraszt jellegével teljes s nyugodt, lassú léptekkel elindul utána. Vállán kaszát vitt s oldalán tarisznya lefegett. Ő megáll és várta. Az ember jött egy darabig feléje és csöndesen farkasszemet nézett vele. Idegen volt és érezni lehetett, hogy nem látta még senkise, noha úgy járt, mint aki otthonos a határban s ismeri az utakat. Vagy száz lépésig jött feléje, akkor a dülőútnál elkanyarodott s ballagott a dombnak fölfelé.

— Jónapot! — köszönt rá Nagy István.

Akkor az visszafordult és visszaköszönt.

— Jónapot!

Csöndes hangon és ment tovább. A domb mögött egyszerű eltűnt, mintha elnyelte volna a föld. Nagy István akkor úgy érezte, hogy a parasztisten jött parancsolni, hogy mehet, itt az ideje. A parasztisten, aki tavasz első éjszakáján megjelenik a fák kérgében, szót mond a hánocsoknak és munkálkodni kezd. Még sohase látta, mert csak az állatok láthatják és a fák. Keresztet vetett.

— Igen, — mondta. — Köszönöm a jelet, hogy ilyet láttam. Megyek. Percekre meggyengült, mint a gyermek, látta az anyja arcát, az első képet, mikor kiment szántani s az istállót, amint este megjött s fejték a tehenet.

— Ejnye, — mondta — hát menni kell?

Ott mindjárt szépen összekulcsolta vastag, nehéz kezét s kezdett imádkozni csöndesen és békével. Semmi célja nem volt vele, csak fohászzkodott. Ettől megjött az ereje, érezte, hogy dolga van még s hazament.

— A rendes munka ne álljon meg, — mondta otthon az asszonymak — de takarítsatok. Kezdetek takarítani. Add rám az ünneplőmet, izenjetek a jegyzőnek, két esküdtet rendeljetek és hívjatok papot. Én hajnalban megyek.

— Hova? — kérdezte rémülten az asszony.

— Ki, — mondta az ember szelíden és olyan nyugodtan, mint egy óriás. Édesapám után. Nincs ezen sírnivaló, — tette hozzá békésen, mikor látta, hogy az asszony zokogni kezd. — Ez a rend. Tedd, amit mondtam, végrendelkezni akarok.

Bement, megmosdott, az asszony kiadta neki a ruhát, ő felvette. Akkor kezébe vette az asszony fejét s megáldta.

— Köszönöm, — mondta, — rendesen elláttad mellettem az asszony dolgát. Mindenre te vigyázz itt, úgy ítélek. Most magam akarok lenni.

Bement, lefeküdt a tiszta szobában a megbontott ágyra ruhástul, a csizmája alá zsákdarabot tett, hogy a lepedőn ne vessen foltot a bőr. Az asszony meg kitámolygott, üzent a jegyzőért, papért, esküdtekért, szalajtott ki a földekre a gyerekekhez s elrendelte a söprést.

Egy óra mulhatott el, mikor megérkezett a jegyző az esküdtekkel s nemsokára rá a pap az Úr testével a burzában,

amelyet a mellén hordott. Két ministráns csöngetett előtte s mindenki letérdelt. A paraszt magához vonta a burzát, megcsókolta alázatosan. Keresztet vetett magára s ezt mondta:

— Előbb a földi dolgokat intézem el, plébános úr, ha tán közben vétkeznék, — mert ember vagyok, — hogy az is megbocsájtassék nekem.

A pap átment a másik szobába s várt. Öreg pap volt s nem egyszer járt kemény, paraszti portákon a végbúcsúval, szerette az embereket. Ó, ember! S tudta, hogy sírni kell a boldogságtól, hogy emberek vannak. A paraszt akkor lekezelt a jegyzővel, esküdtekkkel, leültette őket s azt mondta:

— Hogyan vannak?

— Köszönjük, — mondták — megvagyunk csak.

— István, — mondta a paraszt az egyik esküdtnék — nagyon szép a lucernád, két órája, hogy láttam.

— Hát szép, — mondta az esküdt. — Igen rendes az idén.

— Az. S neked mikor jön a gyereked a katonaságtól, Gergő? — kérdezte a másik esküdtet.

— Aratásnál előbb nemigen, — köhintett az esküdt — de akkor bizonyosan, mert köll itthon a kéz. Nem köllene idegen idegen kaszás.

— No, mondta a paraszt — iszen kisegíthetnek az én fiaim, ha kell. Aratás — aratás.

Igy beszélgettek illendőségből egy keveset, úgy tíz percet körülbelül, akkor azt mondta az öreg paraszt s kemény lett az arca, áhítatos és az igazság erejében fénylő:

— Végre rendelkezni kérttem, jegyző úr, mert én hajnalt megyek, írja az akaratomat.

Kezdte:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus.

A jegyző írta.

— Én, Nagy István, — folytatta az ember — lelkemet kegyes Istenemnek, testemet a befogadó földnek ajánlom s teljes ép elmével s igazságos indulattal, senkire nem haragudván és minden földi dolgokkal megbékélve, földi javaimról végakarattal ekép rendelkezem...

S mondta, hogy mit, kinek, hogyan. Az úr fiának nem hagyott semmit, mert az él, idegen a világa és csak a paraszt gyámoltalan úgy, hogy kell neki a föld, hogy élni tudjon.

Igy megvolt ez, a tanúk aláírták, ő is, a jegyző eltette, akkor elbúcsúzott tőlük.

— Isten megáldja minnyájukat.

— Isten megáldjon, István, — mondták a parasztok neki s elmentek nagy csoszogással.

Akkor kérette a papot, mindenkit kiküldött a szobából s kezdte vallani földi töredelmét hangosan, mint gyermekkorában, mondta a formulát, amit megtanult, de rég:

— ... sokszor és sokat vétkeztem, gondolattal, szóval, cselekedettel...

Gyónt. A vén pap meg mormolta a feloldozást s sírt, mert a saját életét látta és az életének osztályosa búcsúzkodott.

— Megáldoztatom, István, — mondta remegve — és feloldom az éjjeltől való tisztagyomor terhe alól, mert a haldoklónak jár a Jézus, fogadja alázatosan és békével.

A nehéz lélek meghajolt és alázattal elfogadta a Krisztust. Arcára béke szállt, szemére halk, szelid öröm.

— Láttam egy embert a határban máma, plébános úr, — mondta beszélgetve. — Magas volt s olyan, akivel még so-hase találkoztam. A rozsom mellett ment a dombra fölfelé. Szép volt. Egy gazda. Látomás.

— Igen — mondta a pap s ezt megbeszélték, aztán a pap megkenete az utolsó kenettel, hogy szétszaladt az olaj meleg szaga a szobában s betöltötte, mint egy barátságos szem tekintete. Már esteledett, ekkor nagy, égi küllök súrolták fenn a boltozatot, az illatok leszálltak s a por hűvösödött.

— Nemsokára én is megyek István, — mondta a pap, hogy elvégezte a szertartást. — Vén vagyok már s csaknem erőtlen. Készítsen helyet nekem.

Megölelte a parasztot, megcsókolta a homlokát, kezét szorított vele búcsúzóra, mert tudta, hogy elmegy. Egykorú volt vele. Akkor betódult a háznép, körülállták s nézték.

— Vigyetek ki, — mondta az ember.

Két fia megfogta az ágyat s kivitték ágyastól. A tornáccon letették s elálltak mellőle. Kint már minden tiszta volt, az udvar, a szérú, a csűr. Fehér tátongás volt rajtuk és ünnepi rend. Nagy, csodálatos tekintettel néztek az ágyon fekvő emberre s betakarták a nézésükkel. Az meghordozta rajtuk a szemét, a kazlakon, az épületeken, a szerszámokon, az udvar és a szérú porán s halkán, magában megáldotta őket, hogy senkise hallotta, de mindenki tudta, mit csinál.

— Semmit szét ne rontsatok itt, — mondta a házanépnek, s szavában gyöngédség volt és parancs. Akkor összehívatta a koldusokat, akiket erre az alkalomra tartogatott, s megrendelte az éneket. Azok rágyújtottak a temetési énekre, s a hangok betöltötték az udvar téreit. Hallgatta. Arcán öröm volt, s homlokán mint egy fehér, nagy madár, a paraszti élet lelke. Így ment ez este kilenc óráig, mikor az ittmaradók ettek valamit, de az ember már nem kívánt semmit se magához venni. Még hallgatta, hogy fejként meg a teheneket, s ez olyan volt, mint a megtett munka jutalma. Mint valami mennyei szárnyverés. Jó volt arra gondolni, hogy hat téhen van az istállóban, amelyeket ő szerzett és ő tartott meg. Olyan volt ez, mint az imádság. Aztán hallgatta a vacsora eszközeinek a pengését, érezte a szagokat, s látta a

kazlak nagy testét a csillagfényes sötétben, mintha nagy állatok volnának, szelíd, roppant lihegő állatok és barátságosan fújnának rá a lélegzetükkel. Látta a kutyát, amint ott ült a küszöb előtt s fejét két lábára hajtvá, figyelte őt. Hallotta az ólban a tyúkok motozását s az alom zörgését az állatok alatt. Hallotta a lovak dobogását és fák lüktetését a gyümölcsösben, amint teltek fel étellel. Érezte a kutat, az ágast, az ásót, a csákyát, a kenyérvetőlapátot, a létrát, az ásókat, a kaszákat, a dal mellett a pihenő boronát és az ekéket. Érezte, hogy ez mind jó, mind tele van emberrel és övele. Békén feküdt közöttük, egyetlen szót se ejtve. Király volt a birodalmában, az éjszakai paraszti térségek fölött, királynál nagyobb, mert lélekkel uralkodott, búcsúzkodó fejedelem.

Igy vonultatott fel mindent maga előtt, míg körülötte virrasztott mindenki s álltak ott. Éjjel két óra lehetett, mikor megmozdult.

— No, búcsúzkodjatok, — mondta szeretettel. — Isten áldjon meg benneteket.

Akkor ment az asszony, megcsókolta, ment a két fia, jött a hat béres, a szolga, az udvarosgyerek, odajárultak hozzá sírva és kezet csókoltak neki. Ilyet még nem láttak életükben s azt érezték, több a gazda mindenkinél, aki csak volt idáig a földeken. Valami fölkent király.

Félháromkor bogni kezdtek a borjúk és nyugtalankodni a tehenek.

— Most aludnék, — mondta az ember.

Elmentek mellőle, ő összekulcsolta a kezét abban a szempillantásban. Mire a kazlak kibontakoztak a sötétből s a földek háta fölbukkant a vékony, fátvolnyi köd felett, amely bevonta a földeket, már nem élt. De egyetlen vonása se változott meg, csak a homloka lett fehérebb a falnál.

Igy múlt el a vén paraszt, mint ahogy az egyszerűségek és a nagyságok. Mint ahogy az éjszaka tolul a nappal után s mint ahogy a nap alábukik, ha itt az ideje.

Dallos Sándor

HEGEDŰS ZOLTÁN:

KÖNNYŰ SZÉL JÁR

Könnýű szél jár, könnýű felhő
könnýen eljátszik veled,
úgy elomlik fent az égen,
szinte már csak képzeled...
mint a ruhád könnýű habja
fordrozódik olyan eleven,
mint a tested szép alakja
fel-felvillan szeművegem.

Mily nehéz itt ma a lélek!
és mily könnýű a világ.
Milyen boldog, ki a szélnek
könnýen adja át magát,
mint Ludmilla, elereszti
úszó szélbe fekete haját,
lágý színekbe úgy fereszti
gyenge vállát, piros ajakát.

Könnýű szél jár, könnýű felhők
kerek árnyéka suhan,
lám az árnyék súlyosabb már,
és a tájék súlytalan.
Fehér por szalad az úton,
nézd, hogy úzi a mezei szél!
lassan mindent fed az alkony,
futó szél jár, remeg a levél.

Ó, Milla, ha megtehetnéd
s felodana a szavad!
és mi itt a hulló éjben
szállnánk mindig magasabb.
Fények boszorkánya voltál —
s jaj, most, mint a suta denevér
rikoltsz egy korhadt toronynál,
és öledbe belemar az éj.

Fényes hold kél, s szárnyra nem kelsz,
száll a por és száll a szél,
sötét röggé merevülhetsz,
ott az ország, itt az éj —
ott az ország, s el nem éred,
itt az éj, s itt befed az avar,
tornyos hajad hiába félted,
kitépi a futó zivatar.

SÓTÉR ISTVÁN:

KOMÁROM

Talán az egyetlen magyar vidéki város, melyet mindnyájan ismertünk még akkor is, ha legfeljebb csak Bécs felé utaztunkban láttuk a Duna tulsó partján tornyait és a Szent András-templom furcsa, pupos tetejét. Ez a város ma is az egyetlen, mely mondhatni két alakban él, egy láthatatlanban, a felhők között, Konstantinápoly, Bécs, a régi Buda s egy-két felvidéki kisváros tornyainak szomszédságában — s egy mulandóban, változásra ítéltben: a földön, a Duna két partján zsúfolódó utcákon és tereken. Az örök Komáromot, a mese, az Aranyember Komáromát nem mindig könnyű megtalálnunk a valóság városa mögött.

A vasúti kocsiból leszálló utas abba a Komáromba akar megérkezni, melyet Timár Mihály és a Tengersizemű hölgy történetéből ismert meg s melyet Mikszáth Kálmán támasztott fel, Jókai mesevilágának egyik tartományaként, az „Angliával”, melynek sötétjében Athalie hűtlen vőlegényéhez sietett, a táncmulatságokkal, melyeknek egyikén az első tűszúrás érte az ügyetlen táncost, a „Csóka”, vagy a „Mayer-kávéház” gondtalanul kártyázó fa- és gabonakereskedőivel, a névnapokkal és kukoricafosztásokkal, a megyei urak szánkázásaival, a Domonkos-kisasszonyok udvarával, a jöltáplált kenyereskofákkal, a zsolttározó kálvinista házakkal s azzal az egész bővérű, életvidám környezettel, mely elől hiába húzódott Jókai a szigeti gyümölcsös reineclaude fái alá: emlékei, arcai végigkísérték, haláláig.

A Komáromba megérkező kissé mindig Jókait fogja számonkérni a várostól, s azt várja, hogy az utcák egyikén megérti majd az író titkát, melyet látszatra oly egyszerű és áttetsző regényei sohasem fednek fel eléggé. Az utas, aki a koratél valamelyik szeles, napfényes délelőttjén megáll az alacsony házak között, vagy estefelé elsétál a dunaparti híres kertbe, hol hiába keresné a Racine-i nevű hősnő lábnyomát: sohasem fogja kiűzni fejéből a rögeszmét, hogy Jókai titka itt van valahol, ebben az éghajlatban, ebben a levegőben, ezeknek a harangoknak hangjában, melyek ugyanígy ütöttek — de nem tizenkettőt, hanem tizenháromat — az Elátkozott család első fejezetében, ezeknek az asszonyoknak és lányoknak járásában, akiknek dedánvjával talán táncolt is a pepitanadrágos jogász, a megvebálok. Jókai titkát mélyebbre rejti ez a város, mintha feneketlen kútba dobta volna. Emlékeit hiába keresnéd, a házak helyén, hol született és lakott, csak megfeketedett márvánvtáblát találsz. A szép copf-stílusú kollégium lépcsőit valószínűleg az ő

talpa is segített kivájni, a Rozália kápolna körül bizonyára ugyanúgy áll ma is a vásár, mint az ő napjaiban.

Jókai titkát Komárom ugyanúgy nem árulja el, mint a szülőttéről szóló irodalom. Az utas méltán illethetné megrovással, akárcsak azok a műkedvelésből bíráló tanárok, akik a Jókai-tanulmányoktól a „megoldatlanul maradt problémákat” kéri számon. Az élet és a valóság mindig tapintatosabb, mint az irodalomtörténet: elzárkózik minden kérdés elől, melyre amúgy sem lehet feleletet adni. Vagy talán többet tudunk róla, ha egyik nap a „romantikust” csodálnók benne, másnap pedig a „realistát”? Ha álmodozónak neveznek őt, vagy a magyar társadalom élesszemű bírálójának? Sok íróból környezete, szokásai, lakása többet árulnak el, mint műve. Jókainál talán még kevesebbet. Miért lenne ez baj? Miért ne elégedhetnék meg az irodalomtörténet azzal a kevéssel, amit az *emberről* megtudhat, hisz a mű épp elég ékesen szól magáért? Szabad-e más szándékkal közeledni egy íróhoz, mint az arcképfestő, vagy a filológus alázatos szándékaival? Ha emberi furcsaságait kutatjuk, épp oly keveset árthatunk neki, mint ha forrásaira „utalunk”. Vitathatatlan, hogy Mikszáth még tévedéseiben is helyesebb utat mutat, mint a „szakember”, aki „gondosan elemzi” a művet, melyet pedig csak akkor ismerhetne igazán, ha író lenne maga is. Milyen kár, hogy csak a francia irodalomnak lehetnek Sainte-Beuve-ei, akik egyszerre voltak írók és — tudósok!

Térj be a régi templomokba, a földszintes házak udvarára, less be az ablakokon, melyek mögött nemes bútorokat láthatsz, időzz a szomorú szálloda kávéházában, melyet ügynökök és kereskedők népesítenek be, tarts szemlét a régi cukrászda tálalóján s ne vesd szemére a városnak, hogy mesebeli mását megtagadta. A kéttablakos vityilfő, melynek hosszú, boltíves udvari tornácán katonaköpenyt kefélt egy asszony, állítólag a gazdag gabonakereskedő volt, ki Timeát hozta magával hajóján. Csalódottan állunk meg a gazlepte udvaron: ebben a házban leleselkedett Timár a szentkép mögül? Innét tűnt el, hogy a Senki szigetén keressen örök lakást? Noémi birodalma itt van a szomszédban — Jókai a komáromi szigetet ékesítette a kertművészet paradicsomával s a családi gyümölcsöst tündéresítette Teréza birodalmává. A sziget előtt uszályok horgonyoznak, nyugatra, a fák koronája között kotrógép látszik. Ennyi maradt meg az álomból, mely a terebély almafák alatt született; az utas megpróbálja felidézni a környezetet, melyre az öregedő író fájón, sóváran gondolt vissza: vérpiros, tafota fehér és paszomántos almákkal terhes ágak nyúlnak a begyepesedett út fölé, a vigályos lombok között átszűrődik a nyári verőfény, a vízen áthallatszik az „angol kertben” muzsikáló katonabanda hangicsálása, béka ümmög az öntöző árokban.

Ha nehezen találod meg Jókait, még nehezebben tudod elhinni, hogy ez a hely a legszebb és legszomorúbb magyar

idill színhelye volt valaha. Boucher és Watteau rokokó díszei különös, új életre támadtak a tüdőbeteg debreceni költő szerény szállásán. Ez az országúti poéta valójában a XVIII. század legfényesebb kertünnepélyére volt hivatalos, — több joggal, mint Berquin, kinek idilljeit fordította. Mily különösen változott át azonban a pásztorjelenet Komárom földszintes házai között: szereplői, a kicsapott diák s a becsületes vidéki kereskedők és iparosok aligha hasonlítottak a Cithere szigetére indulni készülő piroscipós udvari népre. Mégis, ez volt a XVIII. századi Magyarország legszebb köztátréka, ez a néhány hónapos idill, Jókai majdani szülővárosában. Odakünn, az ország határain túl Napoleon árnya hullott a véres Európára, Komáromban azonban Lilla neve lassan örökkévalóvá vált s a „nyájasan mosolygó rózsabimbó” költészete egy elmaradt aranykorért, az egész boldog, pazarló XVIII. századért nyújtott Magyarországnak kárpótlást. Csokonai a „rengeteg Somogyországba” bujt el haldokolni a komáromi idill széthulltával, a rózsaliget elhervadt, s a szerencsétlen költő már csak a „halál jégsátorában” remélte ölelhetni Lillát. E jégsátor nem volt messze már: hét esztendő választotta el tőle csupán Csokonait, hogy mindörökre megpihenjen a „nyárfáknak lengő hűvösében”, a Lillát is feledtető álom karjai között.

Lilla és a Tengerszemű hölgy nyoma eltűnt már Komáromból — az előbbivel még találkozhatott Jókay Józsefné egy környékbeli kis faluban, birtokára utaztában — a humorista háza azonban megvan még: Beöthy Lászlóé, a nemzet vigasztalójáé! Komor napokban vigasztalta a nemzetet levendulaillatú tréfáival, — ma vajjon melyik „vigasztaló” érdemelné meg ezt a visszaemlékezést? Az alacsony homlokzatú kis ház a vásártérre néz s háta megett a girbe-gurba utcákon még azt a Komáromot találjuk meg, mely valóság maradt Jókainál és nem változott ma sem. Ehhez az alacsony, szürke éghez, mely oly szomorúan borul a fazekasmesterek udvarai fölé, kevés köze lehetett az álomnak. Mégis, meghitt közelségben vannak hozzánk e felhők: az ég talán mind-egyik magyar várostól messzebb, mint Komáromtól. A Dunán horgonyzó gabonaszállító hajók, a furcsa, szerb templomok, a Salva Guardiát kevélyen őrző nemesi hajlékok, az iparosodás által oly korán halálra ítélt magyar-rác kalmárvilág ma már csak e felhők mögött él s ugvanott laknak azok az emberek, akikről soká lehetett mesélni lámpagyújtás után. S abban a másik Komáromban változatlanul áll a szülői ház, márványoszlopos tornácával, szobáival, melyekben a télire eltett birsalma, a tisztaság és az esténként meggyújtott viaszgyertyák szaga érzik. Odakünn lámpás cseléd kíséri haza a délutáni kártyapartiról visszatérő hölgyeket, kikre az ágyuk melletti asztalkán, piros kötésű könvv vár. Irigvelhetjük őket: most fogják először olvasni a Magyar Nábobot!

Sötér István

PILINSZKY JÁNOS:

VERSEK

KÖNYÖRGÉS ANYÁMÉRT

Tág szemmel már csak engemet figyel,
mint néma tó a néma csillagot,
nem mer beszélni, szólni hozzám, mégis,
ha megölném is, vallná: jó vagyok.

Szegényt, csak egyszer tudnám még szeretni,
az övé lenni, ha nem is egészen,
megváltanám egy futó, tiszta csókkal,
hisz egyek voltunk rég a drága mélyben.

Csak egyszer engedd még magamhoz vonnom,
éreznem újra félszeg, gyenge vállát,
irgalmazz meg szegénynek és nekem,
szívemben nincs már más, mint durva dárdák!

Szerelmem! lásd meg ősz haját a szélben,
kis békezásló, oltalmat keres,
oldj fel maró, magányos bánatomból,
ha senkiért, az anyámért szeress!

HALAK A HÁLÓBAN

Csillaghálóban hányódunk
partra vont halak,
szánk a semmiségbe tátog,
száraz űrt harap,

suttogón hiába hív az
elveszett elem,
nem véletlen vont a partra,
fuldokolva kell

Egymás ellen élünk-halunk,
szívünk megremeg:
vergődésünk testvérünket,
anyánk fojtja meg!

Egymást túlkialtó szónkra
visszhang sem felel,
öldökölnünk és csatázunk
nincs miért, de kell!

Nem véletlen vont a partra,
nem is büntetés,
nem válthat meg szenvedésünk,
semmi szenvedés!

Roppant hálóban hányódunk
s éjjélkor talán
étel leszünk egy hatalmas
halász asztalán.

A TÁVOZÓ SEREG.

Hiába kutatsz, nem látsz zászlót
kezemben. Hús ezüst sisak
se nyomja fürtöm: nem fogadta
a készülő sereg fiad.

Te hittél bennem és én benned,
s most nem felejttem már soha,
hogy fegyverkeztem és hiába,
fülembé tép a mostoha,

a drága kürtészó, mit nem ért meg,
csak az, kinek a harc tilos!
Kibomlok, gyenge ág a szélben,
haszontalan láz villanyoz,

a két kezem még kardot fogna,
elkapja egy-egy lendület...
A többiek már készülődnek.
Kiáltanék, de oly süket

a lusta hajnal. — Nézz szemembe:
ha senki más, te kell, hogy érts,
te nem lehetsz, te nem vagy rosszabb
a késnél. Jobb vagy, mint a kés!

Ha megszültél, most nézz szemembe,
ha szeretsz, most meghallanád,
mit én már mindörökre hallok:
a távozó sereg zaját.

ÖRLEY ISTVÁN:

NYITÁNY

Esett az eső, még mindig, harmadik napja. De ezen a napon már nem mentem ki reggel a sétátérre, hogy a bokrok mögül ebédig lessem Vasady Olgáék házát. Fáradt, elcsüggedt lehettem már ekkor; legalább is átmenetileg. Két napon át ott künn kóboroltam délelőtt és délután, vert az eső, átfújta a szél, végül a térdeim is megroggyantak. Csak ebédre és vacsorára szöktem haza; a sebtében váltott száraz ruhában hangtalan ültem apám és anyám közt az asztalnál. Senkisémet sejtette, hol, merre járok, mi történik velem. A sétátéren teremtett lélekkel nem találkoztam, üres utcákon siettem ki és vissza; a város szinte aludt az esőben. Otthon egy-egy elmormogott hazugsággal feleltem a kérdésekre; de hisz nem is nagyon faggattak az útjaim felől. Szabad voltam, három héttel az érettségi után, a nyári hónapok semmittévő nyugalomában. Annyira szabad, mint soha ez életben mégegyszer, — mintha egy alagut előtt utóljára pillantottam volna szét a világosságban.

Szabad, de nem éppen boldog. Vagy ilyesféle önkívület a boldogság? Két napig rázott a láz, szakadatlan lobogott az agyamban, kihajszolt a zuhogó esőbe. Makacsul lestem egy kaput, egy ablakot, függöny mögött libegő árnyakat, kimeredt szemmel, szinte eszméletlen, miközben hátamon és mellemen már csikokban siklott a jéghideg víz. Mit láttam? Semmit. Néha kifordult a kapun egy szoknyás vagy nadrágos esernyő, talán az anyja, bátyja, hugai egyike; nem ismertem őket. Suhogtak a fák, sziszegtek a bokrok, de igazában egy-egy párányi nesz rezzengett fel, kavicscsikorgás. Reszkettem, valaki jön, meglát. De legfeljebb a kert széles útján imbolygott végig egy homályos árny, kendős szolgálólány, suhanc, vagy itt is csak egy esernyő fekete gombája. S ha ő jött volna, ha kilép a kapun? Dehogy mertem volna odamenni hozzá. Mire vártam hát? Semmire. Valami csodálatos, meglepő, mesebeli fordulatra. Hogy egyszerre elébem lép az egyik bokorból, vagy éppen kinő, kivirágzik belőle, — mosolyog, rámfénylik a szeme, átölel... De mi volt hát ez, mi cövekelt le ide a fák közé, hogy naphosszat tűrjem az eső csipését, a szél marását, talán egyetlen pillanat reményében, mikor villanásra meglátom az ablakra rajzolódó árnyát?

Az volt, pontosan és szabályosan: első szerelem. Bizonyosan az első; de mondhatom-e szerelemnek? Meddig tartott — két, három, négy napig? Igaz, ameddig tartott, annál félelmesebben forgatott örvényében. Gátszakadás, inkább így nevezhetném. Csakugyan, mintha egy zsilip nyílt volna meg

bennem, mely mögött már régen dagadt az ár, anélkül, hogy sejtelmem lett volna róla. Két könyvtárra való szerelmes regényt olvastam már, de soha eszembe sem jutott, hogy az a másik világ a valóságban is létezhet — míg egy nap haza nem kísértem Vasady Olgát a tennispályáról.

Mi történt köztünk? — mennyire szeretnék most emlékezni rá. De hisz akkor sem nagyon tudtam, hogy mi történik velem. Azt hiszem, először csak annyi volt, hogy egyáltalán mellette megyek — egy lány mellett. Olga előtt ez ritkán esett meg velem s az is egészen más volt. Fiúk közt nőttek fel, intézetben; a lányok valamilyen más csillagzaton éltek. Még akkor is, ha az orrom előtt voltak, idehaza, szünidőben, T...-ben. Mire emlékszem még? Mikor Olga először kimondta a keresztnévemet... Valósággal megrökönyödtem, csak aztán kezdődött valami furcsa olvadás a mellemben. Kissé nyafka süldőlány-hangja volt, de milyen puha, milyen üdén és melegen dallamos, — csaknem kínos, felháborító.

Úgy ejtette ki a nevemet, mintha szinte dajkálná a száján, ám ugyanekkor rejtett vidámsággal, valami ingerlő alázattal is. S aztán ő maga — Olga. Egy vászonruhás, fehér lány, kinek bőrét befutotta az aranyos nyári zománc, bársonyosan fénylik az arcán, meztelen lábán, mindenütt; feketén csillámlik a bontott haja, a szeme sötét ibolya-színű. (A szeme, gondolom, csakugyan szép volt, de tán az egész tizenhatéves Olga is; rengetegen legyeskedtek körülötte a pályán.) Egy nagylány, igazi. És úgy megy mellettem, az oldalamon, mintha a világ legtermészetesebb dolgát művelné ezzel. Pedig milyen véletlen volt, hogy így mehettünk, mennyire azon múlt, hogy a pálya fabódéjában mindketten elkéstünk az öltözéssel, elmaradtunk a többiektől, s milyen kevés választott el attól, hogy még így sem csatlakozzam hozzá, elsiessenek mellette, zavaromban s akkor még közönyömben is!

De hová tűnt ez a közönyöm alig néhány lépés után! Hát még mire Olgáék kapuja elé értünk. Mégis, mi történhetett? Talán csak az, hogy elkezdtem beszélni. Olga biztatott erre? Hisz ő alig szólalt meg útközben. De rámnézett, aztán mosolygott, ismét elkomolyodott. Aszerint, hogy mit beszéltem: figvelt a szavaimra, — olykor szinte elhültem, mikor észrevettem. De később már tán nem is voltam meglepve tőle. Fesztelenül és könnyedén csevegtem, akár egy szabályszerű udvarló. Majd hogy tapsoltam ennek a bőrrömbbe bujt csodálatos ismeretlennek. És Olga? A maga csöndesebb és titkosabb módján, mintha ő is ünnepeelt volna... Egyre vidámabb lett, arcán, tekintetében egyre csillogóbb derű játszott; még a járása üteme is táncosabbá vált. Közömbös szavai alján fátyolos bizalmasság, sejtelmes meghittség bujkált. Csakugyan így volt? Nem tudom. Bizonyos, hogy mindgyakrabban tündökölt arcomba a szeme s egyre inkább úgy, mintha különös elégedettség fénylene benne, játékos öröm, rejtélyes ígéret.

Azzal búcsúzott, hogy másnap a pályán találkozunk. Ed-
dig is majd mindennap így volt, de mennyire másképp hang-
zott ez most. Indultam hazafelé. Reszkettem, káprázott a sze-
mem. Hajnalra aludtam el. S ólomszürke égre ébredtem, zu-
hogott az eső...

És zuhogott következő nap is. A tenniszről persze szó
sem lehetett. Hová tűnt az a sötéthajú, fehér tündér, aki ibo-
lyaszín szemekkel nézett rám egy már-már hihetetlennek
tünő nyári estében, mely kék volt, langyos és csillagos. El-
nyelte egy gyászfekete ősz, a vad eső. De valahol mégis élt.
Egy idegen ház falai közt járkált, függönyök, bútorok, embe-
rek rejtették. Két szememmel szinte átszúrtam a falakat,
hiába. Úgy éreztem, vége!

De harmadik nap mintha valamivel tompábban ébred-
tem volna. Közöny és lustaság puffadt a testemben, fáradt
voltam, kiszikkadt. Délelőtt csak ténferegtem. Végre is nyár
van, valamikor csak kisüt a nap. Fellapoztam a könyveket.
visszatértem a regényekhez. S azt hiszem, hogy estére vala-
mennyire el is vittek volna a betűk Olgától...

•

De nem így történt. Délután beállított Géza. Ki volt ez
a Géza? Tenniszálya-ismeretség, mint Olga is; s ezenkívül
talán az egyetlen emberi lény, akivel valamiféle barátság
fűzött össze T...-ben. Nem éppen bizalmas és bensőséges.
Csak amolyan hátbaverős pajtáskodás. Gézának őszinte haj-
lama volt erre, izgága, kiáradó természet lévén. Fecsegett,
bökdösött, röhögött; elcsalt a moziba vagy a cukrászdába.
Ezekre a kirándulásokra nagyrészt ráfizettem, Géza vajmi
kevés pénzt kapott hazulról. Népes tanár család gyermeke
volt, sok testvérrel, akik közül senkit sem ismertem. Soha-
sem voltam náluk, nem is hívott. Pedig talán ugyanúgy vá-
gyódtam Gézáékhoz, ahogy ő fordított okból hozzánk. A nagy
család, a melegnek és kedélyesnek vélt kisvárosi szegénység
talán sokkal szomszárban foglalkoztatta a képzeletemet,
mint Gézáét az az izgatónak érzett, a benszülött t...-i jelleg-
től csakugyan elütő légkör, melyet nálunk szimatolt. De er-
ről soha nem esett szó közöttünk. Géza bekebelezte a pohár-
széken álló süteményes kosár tartalmát, fel-alá járt, mohón
szemlélődött a lakásban, végül pedig hazavitte a kártyán
nyert egy-két pengőt. A játékot ugyanis addig folytattuk,
amíg ő nyert. Ez annál is érthetőbb volt, mert legalább is
adott körülmények közt, magam kegyetlenül untam a kártyát.
Sokszor csak a tapintat tartott vissza a nyílt csalástól — ön-
magam ellen. Mindig nagyon tapintatos voltam Gézával.
Nyilván a bűntudatom okozta, az a titkos érzés és állandó
kétség, hogy minden igyekezetem ellenére képtelen vagyok
igazán megkedvelni őt.

Talán másfél évvel volt idősebb, mint én. De ő is most
érettségizett, frissen. Egykorúaknak is számíhattunk. Hosz-

szú, nyurga fiú volt, sóvár, szomjas arccal, cigányfekete szemmel. Fehér ingben, nadrágban, csak úgy kabát nélkül, otthonosan járt-kelt a városban, amelyben én, aki mindig csak a szünidők napjaira tértem haza, korántsem érezhettem magam ennyire meghittent. Ezért is irigyeltem Gézát. A déli korzón odacsatlakozott a lányokat kíséző gavallérok uszályához, mindenkivel kezelt, barátkozott; öntudatosan átérezte az érettségi révén kapott rangemelést. Kételetelenségében még csak nevetséges sem volt emiatt. Ahogy igen csekély, vagy éppen semmi zavart nem vettem észre rajta akkor sem, ha a cukrászdában kifizettem a süteményét, vagy a moziban a jegyét. Többnyire ugyanazt a nyájas, barátságos vigyorgást láttam az arcán, bár nevetésében olykor sajátságos idegesség bujkált, szeme sötétjében szikrák villantak. Talán mégsem volt egészen sima az útja még a t...-i családias társadalomban sem. A nagyobb lányok nem igen álltak szóba vele, az önkéntesek meg gazdászok kitölték az ünnepelt t...-i szépség mellől a járda szélére. S pénz is több kellett volna neki, mint az én egy-két pengőm; az örökös fehér ing meg nadrág is izgathatta, hiába utalt ez a jelmez a nyárra, még általában a fölényes íesztelenségre. Azt hiszem, csinos fiú lehetett, bár furcsán behorpadt arcában volt valami sötét és száraz izzás, melyet nem mindenki érezhetett bizalomgerjesztőnek.

Talán túlsok is, amit írtam: Géza sokkal ártatlanabb volt ennél. Mindez legfeljebb egyetlen pillanatra villant ilyen élesen elélem... Akkor délután semmiesetre sem láttam egyebet Gézában, mint a szokásos „jópofát”, akivel valamennyire mégis csak összefűzött a sok együttlét, a lödörgések és fecsegések. A délután különben szerencsésen kezdődött — mindkettőnk számára. Gyorsan és símán elvesztettem az előirányzott két pengőt. Hátra lett volna még az uzsonna, melyet Géza mindig nagy étvággal fogyasztott el nálunk, esetleg a mozi vagy a cukrászda. Egyformán riasztottak mindezek a kilátások. De nem is került sor rájuk, egyikre sem. Géza bezsebelte a pengőket, majd a kártya után mindig villámgyorsan kiderülő arcával hirtelen szembefordult velem.

— Tudod, hová megyünk?

Néhány nappal ezelőtt azt javasolta ilyenkor, hogy menjünk el a B...-utcába, mely köztudomásúlag a szerelmi kárhozat ösvényével volt azonos T...-ben. Éjjel rótvörös pokolfény világolt benne. Akkor visszautasítottam ezt. Most is valami hasonló ötletet vártam. Előre készültem a szívós és makacs ellenállásra. S közben az járt a fejemben, hogy sikerül-e majd ilyen módon leráznom Gézát. Hiába, sokkal jobban zavart a jelenléte, mint máskor; szinte szúrta a bőröm. Néztem a hályogos, szürke ablakot s már hosszú ideje olyasféle gondolatok kóvályogtak bennem, hogy ismét ki kellene mennem a sétátra...

Azt hittem, nem hallok jól. Mintha csak egy titkos kisu-gárgzás árama csapott volna vissza.

— Elmegyünk Vasadyékhoz. Ott jöttem el, Olgáék előtt. Zongoráznak meg táncolnak odabent. Az ám, öregem, táncolnak...

Homály volt a szobában, borús esőhomály. Géza talán nem látta, de egyszerre falfehérré válhattam. Nem, képtelenség, varázslat! Elhülve, megdermedve néztem Géza szájára, ahonnan csak úgy kicsusszantak ezek a számára egészen természetesnek tűnő szavak. Hogy éppen most mondta és éppen ezt!

— Megőrültél.

Csodálkozva pillantott rám. Igen, hirtelen és vadul csuklott fel a hangom. Talán tud, sejt valamit, vagy éppen most fog megsejteni... Dadogva magyarázkodtam.

— Sohasem voltam náluk. De hisz nem is hívtak, lehetlenség.

— Eh! — Géza legyintett. — Azt hiszed, engem hívtak? Éppen azért jó, ha jössz.

Nem értettem. Géza nevetett.

— Na hallod. A te apád nagy fiú a városban. Vasadyék, már mint Icu néni, odalesz a megtiszteltetéstől...

Már értettem. Apám csakugyan „nagy fiú” volt T...-ben; nem kellett ahhoz ott különösebb rang. Elvörösödtem. Még sohasem mondták ezt így a szemembe és még kevésbé gondoltam rá magam...

De ettől éppenséggel nem kaptam bátorságra. Géza egyre ingerültebben noszogatótt.

— Ha nem jössz, megyek egyedül. Majd éppen azon izgulok, hogy Icu mama kegyeskedett-e meghívni...

Ezt az Icu nénit, Olga anyját, valamennyire azért én is ismertem. Inkább csak hallomásból; de egyszer tán be is mutattak neki. Nyájas, nagykedélyű asszonynak mondták, ügybuzgó anyának, ki lehetőleg minden épkézláb t...-i férfit a lányai köré csődített volna. De mit gondolak én itt Icu néniére? Nem, egyáltalán nem órála van szó. Olgáról, csakis róla...

Az ablaknál álltam. Szédültem, az esőfonalak szinte örvénylettek előttem az üvegen. Nem, nem, dehogy is akartam elmenni. S mégis, mintha egyre inkább ösztökélne valami. Egyszerre fogja és taszítja a vállam. Talán nem is más, csak maga ez a kegyetlen izgalom. Géza tekintete égette a hátamat. Hátha csakugyan tud valamit... Ha erre gondoltam, lángbaborult az agyam. És ez a hallgatás, mely pillanatról-pillanatra gyanúsbb, — nem, meg kell szólalnom.

Alig ismertem meg a hangomat. — Jó, menjünk — majdnem eszméletlen nyögtem ki a szavakat.

*

Gézánál esernyő volt, magam csak úgy kabátosan vágtam neki az útnak. Átmentünk a Fő-téren, befordultunk a Kosuth-utcába; üresség, eső, hangtalan terpedő házak. A meg-

lepő az volt, hogy izgalmam mintha lépésről-lépésre csökkent volna. Vagy inkább csak elaludt, elbujt. Géza valami helyi pletyka ingerlő titkain csámcsogott; hősnőjét, a manikűrös Mancit ugyanolyan kevésbé ismertem, mint a csábító jelmezében tündöklő állatorvost. Hallgattam; az eső és szélzúgás mintegy felmentett a válaszok alól. Enyhe kábulat burkolt, később még ez is oldódni kezdett. Egyre nyugodtabb, hűvösebb, közönyösebb lettem. Ime, már a sétatéren megyünk át. Két napon át itt rejtőzködtem és bujkáltam, eszeveszett félelemmel és reménnyel. Milyen más most! — akkor szinte vadon volt, őserdő, rettegő fenevadként loptam benne az életemet. Átlátszó, satnya, szegényes kertecske! A főúton megyünk és nyilegyenesen tartunk a ház felé, melyet kifeszülő, megmerevülő szemgolyókkal úgy lestem még tegnap is, akár gyermekkori könyveimben valaha egy-egy szívdobogató képet, boszorkánytanyát, vagy tündérek tornyos kastélyát. Rács, vékony kis kert, sárgatéglás, villaszerű ház; azelőtt százszor is elmentem előtte. Mindössze egy cikkanás figyelmeztet, hogy valami mégis csak lapul bennem.

Géza éppen a végére ért históriájának. Rápillant, féjével odabök a házra. Csakugyan, zongoraszó szűrődik ki belülről, élénk zsvaj. Felcsillan a szeme.

— Na, mit mondtam? Billegnek, öregem, meg tömik a pofájukat.

A szegény meggyötör a kapunál s újra bent az ajtónál. Hisz persze én is el akartam egyszer jönni ide. De nem így, semmiesetre sem így, hivatlanul, kettesben, fedezettel: akár egy benyomuló csapat. Ráz az undor, de már vissza sem fordulhatnak. Nyílik az ajtó, kicsap a zene, Icu néni majd a keblére ölel. Alig tudok kiszabadulni a karjaiból. Nem, ami ezt a félelmet illeti, csakugyan nevelés volt. Részletesen beszámolok a „kedves mama” és a „kedves papa” hogylétéről, azzal végre nekilódulhatok a szobáknak.

Csak félszemmel látok mindent, de meglep, hogy Icu néniék egészen szépen laknak. A ház, úgy tudom, az övék; megboldogult „Vasady bácsi” rémlik fel hirtelen bennem, akivel szüniidőre jövet vagy amikor elutaztam, gyakran találkoztam az állomáson, illetve apám elegyedett vele kedélyes beszélgetésekbe. Szakállas, zsiros, óraláncos ügyvéd volt, aki szorgalmasan járt a parasztok nyakára és az utolsó fillérig kicsavarta belőlük járandóságait. Úgy látszik, nem hiába. A ház szögletén csinos, üveges verandát látok, bent két jókora szoba fogadja be a vendégeket. A mulatság mindazonáltal szolid, ami a jelenlévők átlagos életkorából következik. A zömük úgy tizenöt és huszonkettő közé esik. Vannak persze idősebbek is, Margittay, a gyógyszerész például, a t...-i özszejöveletek elmaradhatatlan figurája, a „tengernagy”, aki a déli korzón porcellánfehér nadrágjával és aranygombos kékszövet kabátjával kelt minduntalan jelentős feltűnést. De nagyrészt korombeliek, vagy alig öregebbek nálam. Ismert

és ismeretlen arcok: Soltecz Pista, Bogdán Sanyi, Ernő, a „koronás fiú” — a Korona nagyvendéglő jövődő gazdája — és számosan mások. A lányok természetesen még fiatalabbak. Van köztük néhány olyan tétova és maszatos arcocska, mely szembetűnő rémülettel tűnődik a helyzet különösségén, ijedten szemléli táncosát, vagy a nem tudni mi okból melléje telepedett, tagbaszakadt gavallért. A kép némileg leverő is, mármint Géza számára. A nagy, parádés uzsonna már csak maradékaival díszlik az asztalon; a jó haboskávét már csak a csészék alján pislog, a süteményestálakból is csak a roncsai kandikálnak ki a hajdani pusszerli-hegyeknek. Akad azért így is némi harapnivaló, kalács, vajaskenyér meg sütemény; s meglepetésül még néhány jámbor, magányos borosüveg is feltűnedezik egyik-másik sarokban. Olga jön át a szobán; sima fekete szoknyában, fehér blúzban. Egyszerűbb és megnyerőbb, mint a többiek, akik ilyen meg olyan fodraikkal, szalagjaikkal és csipkedíszekkel kissé mindannyian maskarásan festenek. Felkapom a fejem, futólag érzem a tenyere szorítását; végre léphetek tovább.

Talán nem is éreztem az előre várt izgalmat. Hogyne, Olga csinos, nem csunyult meg a két nap alatt, — de éppen csak ez az, amit most érzékelek. A bemutatkozás körszertartása amúgy is elszakít tőle. Nem mondhatnám, hogy nem örülök neki. Lekezelek mindenkivel, négyszer-ötször fel-alá rogom a két szobát, zúg a fejem: az egész valami buta, lehetetlen, agybénító állapot. Alig várom, hogy az illendőségnek fölösen eleget téve, végre letelepedjek egy már régen kilesett, üres sarokba.

Legszívesebben ki sem mozdulnék innen, csak majd, ha elmegyek. Nézem a táncolókat. Kedélyes zsvivaj, az egyik Vasady-nagynéni gépiesen veri a zongorát, a tárcolók arcán fénylik a verejték. Mindezt csak fátyolosan látom, hűvös, üres fejjel.

A tánc nem valami símán megy. A hölgyek buzgón böt-ladoznak, az urak csoszognak. Géza kifeszített könyökkel, düllesztett mellel táncol; javarészt Olgával látom. Ezt ugyanolyan mellékesen veszem észre, mint bármi mást a szobában. Hát igen, Olga itt körülbelül a legcsinosabb... Egyébként azonban szinte ugyanaz a lény, akit naponta láttam a pályán, még mielőtt hazakísértem volna.

De örökké mégsem ülhetek itt a sarokban. Ha már eljöttem, illő, hogy valamivel adózzam is ezért. Felállok, találomra kiválasztom azt a kis kékruhás lányt, aki mintha már régen bámulna a szemközti díványról. Most hát én is imbolygok egy sort, noszogatom magam előtt a kis kékruhást. Vége a táncnak, visszakísérem a helyére. Maradnom is illik, nem hagyhatom egyedül a díványon.

— Maga ugye a ... — a kislány merészen kiejti a nevemet. Ó Sárka, a Marton Sárka. Igen, hogyne, az apácákhoz jár. És énekelni is tanul, mert a mamája szerint szép a

hangja. Sáríka erősen zavarban van, de mintha heves bizalmat is érezne irántam. Azt hiszem, eddig alig kérték föl a táncosok. Csak ült, meregette a szemét, leste az alkalmát, mint egy ravasz, csunyácska macska. Most hol rám pillogat nagy odaadással, hol ijedten oldalt pislant. Fél. Háttha valaki elveszi tőle ezt a váratlan ölébe pottyant szerencsét, melytől most még a kis tokája is begyesebben gömbölyödik az álla alatt.

Rossz sejtelmek beigazolódtak. Olga elindult a szoba túlsó sarkából.

Ez az este, vagy délután, voltaképp ekkor kezdődött. Valójában egy villanással már előbb. Már akkor, mikor észrevettem, hogy Olga a zongora mellől tévedhetetlenül engem néz. A füstön, a szobán, a táncolókon át, egyenest engem.

A szoba egyszerre lefoszott rólam. Csak őt láttam, valósággal úgy, mintha egy folyosón közelednék. Felálltam. Remegett a lábam. Azt hiszem, csak az ő mosolya térített észre. Már előttem állt. Megbiccentettem a fejem, táncra kértem. Percekig hangtalanul keringtünk. Arca valahol a vállam táján rejtőzött, nem láttam, az üres levegőnek beszéltem volna. De azt hiszem, különben sem tudtam volna megszólalni ekkor. Testemben, szinte a lábujjamig, hideg szomorúság áradt szét.

Ismét ő ébresztett fel. Talán a zene tette, hogy olyan fojtottan szálltak fel a szavai. Suttogó, ingerkedő vidámsággal.

— Csakhogy eszébe jutott. Szép kis vendég...

A fagyos kéreg megreszketett a mellemben. Mi ez? Csak éppen mondta? Vagy igaz a hangsúly is — s mögötte annyi más? De Olga folytatta.

— Persze maga is sírt a tennisz után. Fúj, micsoda csúf idő. Mit csinált két napig?

Nem, erre most rögtön igazán nem felelhettem. Nem is tudtam volna, Olgát lekérték. Visszaültem megint, nem Sáríkához, hanem az üres sarokba. Zavarodott szemmel csak bámultam magam elé. Olgát Géza kérte le; azóta már egy új táncos karján látom. Kicsit vártam, majd odaléptem hozzájuk. Táncoltunk, mostmár másodszor, aztán harmadszor és negyedszer is. Mit tudtunk közben beszélni? Csak szavakat, de nem is ez volt a fontos. Sokkal inkább Olga suttogása, mosolya; néha szinte egy-egy cinkospillantás. Így volt? Kételkedtem — és mégis azt kellett látnom, hogy Olga mindenki mással egészen merev arccal táncol. Így Gézával is, akivel pedig ugyancsak sokszor körbefordult a szobában. Majd mindig ő kérte le tőlem Olgát, széles, baráti vigyorgással.

Szomjúság gyötört. Most már akartam, minél többször és minél tovább akartam Olga közelében lenni. De szüntelenül lekérték. Kínomban végül is kinyögtem.

— Ugyancsak kapós. Jobb lenne, ha fel sem kérném.

Olga felnézett. Szemében szétömlött valami kandi, kun-
cogó csillogás. De már le is kérték. Ültem a sarokban s vár-
tam, míg sor kerülhet rám. De legközelebb Olga csak a fejét
rázta.

— Nem táncolok.

Elpirultam. Körbepillantott, mintha csak más táncost
keresne.

— Rettentő hőség van itt. Magának nincs melege? Inkább
leülhetnék valahol, kicsit felfrissülni.

Szénéztem. Csupa tömött dívány. Hová lehet itt leülni?

— Ó, nem itt, hisz attól ugyan felfrissülnénk. Hanem ha
kijön velem a verandára. Ne féljen, nem esik majd az or-
rára az eső...

Mire magamhoz tértem, már künt is voltam vele a ve-
randán. Csak kendőt kapott magára, kezembe nyomta a bo-
rosüveget s a két poharat. Pillanatok alatt történt: egyszerre
kint voltunk a társaságból. Nem éppen úgy, hogy különö-
sebb megbotránkozást kelthettünk volna. Olga voltaképp —
szellőztetett. A két előszoba-ajtó nyitva volt, tehát még ki
is lehetett látni hozzánk. Vagy legalább is a veranda közé-
pére; mi a sarokban ültünk, az asztalnál. Villanykörte is vi-
lágított felettünk, igaz, elég pislán és magasan. Kiszűrődött
a zene, a láрма foszlányai is. De nem hangosabban, mint az
a finom bűgás, mely nyitott táblákon át, küntről, az esőből
áradt be közénk.

Elöntött az izgalom. Mindez kissé sebesen ment, megro-
hant, még nem is egészen értettem. De Olga felémfordult s
most szinte leplezetlen felfénylett az arcán az az ingerkedő
mosoly, melyet eddig csak pillanatokra láthattam, mint egy
búvópatak szakadozott csillámain.

— Na, van még oka panaszra?

Azt hittem, csakugyan nincs. S ekkor már mintha a né-
maságom is szakadozott volna. Tévedtem. Az ajtónyílásban
megjelent valaki. Géza.

Igaz is, Géza...

Majd hogy megfeledkeztem róla. Arról, hogy együtt jöt-
tünk, de még arról is, hogy tánc közben újra meg újra le-
kérte Olgát. Mióta idekint ültem, alig egy-két perce, minden
másról is megfeledkeztem. Annál fájdalmasabb volt, hogy
most valósággal ki kellett ugranom magamból: mint átvál-
tozó művésznak egyik ruhából a másikba. Mit tehettem mást,
eltorzult szájjal már intettem is Gézának, illetve igyekeztem
közömbös mosollyal felelni a csodálkozó fintorára. Azt hi-
szem, rögtön helyel is kínáltam; miközben Olga felé dadog-
va folytattam egy meg nem kezdett beszélgetést. Géza be-
köszöntője nem hangzott éppen tapintatosan.

— No, ezt sem hittem volna, mikor idecipeltelek. —
Aztán Olga felé, magyarázólag: — képzelheti, milyen nehéz
volt őt idevonszolni, a maguk szerény házába...

Még nem sejtettem, hogy ez más is akar lenni, mint egy-

szerű, faragatlan évődés. Különben sem nagyon figyelhettem Géza szavaira. Már benne voltam valahogy a nagy kínna megeredt beszéd árában; úsztam, evickéltem. Géza leült mellénk, Olga másik oldalára. Egyre élénkebben fecsegtem erről, arról, tenniszpálya-émlékekről, egy mozidarabról, más egyébről. Simán, vidáman igyekeztem beszélni, talán sikerült is; Olga el-elmosolyodott. Géza hallgatott. Már azelőtt is észrevettem, hogy amilyen bőséggel áradnak a szavai fiúk közt, olyan hallgatag, ha lányokkal kerül össze. Minden hangra rettentően ügyelt ilyenkor: finom akart lenni. Amikor akart — most aligha járt ilyen törekvés a fejében. Legalább is nem erre vallott a megszólalása, mikor végre mégis kiugrott a némaságából.

— Miért jöttek ki?

Ez oly váratlanul és nyersen hangzott, hogy megütődve kaptam fel a fejem. De még jobban megütődtem attól, amit láttam. Géza arcától.

A kérdés mindkettőnkhez szólt. De valójában csak Olgához: ebben a pillanatban nem is léteztem Géza számára.. Ez volt az, ami hirtelenében nem is annyira megdöbentett, inkább mérhetetlenül elcsodálkoztatott. Géza Olgát nézte, merev és görcsös tekintettel. Orra, álla, szája, de szinte az egész arca is valósággal belefeszült az Olgáéba. Düh, fenyegetés, számonkérés villogott a szemében. Nem is tudom, hogy mi volt ebben a furcsább és riasztóbb. Gézának ez az arca-e, vagy egyszerűen csak az, hogy mintha sejtelve sem lett volna arról, hogy én is jelen vagyok. Hogy csinálta? Nem tudom. Villámgyorsan elfelejtette például azt is, hogy épp az előbb nem is Olgához, de egyenesen őhozzá intéztem a szavaimat, valami közös emlékünkről lévén szó.

Volt-e valami Géza és Olga között? Nem, semmi; legalább is ez előtt az este előtt nem. Ha lett volna, már rég a fülembé fújja a kisvárosi pletyka.

Nem tartott soká. Bár talán jobb lett volna, ha már ekkor fel kell eszmélnem... De Olga tekintete hűvösen lesiklott Géza arcáról s már ismét felém fordult. A hirtelen csöndben egyenesen kényszerültem rá, hogy újra megszólaljak. Megint csak beszéltem s lassan talán az előbbi gyanútlanágom is visszatért. Géza hallgatott; a nyomasztó pillanat mint ha egészen szétfoszlott volna. De aztán adódott valami.

Olga egyet szipákkolt, majd zavartan körülpillantott.

— Jaj, persze, nincs nálam zsebkendő. De nézzék, bor sincs már. Anyához kellene menni.

Már emelkedtem, hogy induljak. De bent ültem a sarokban, egészen beszorulva. Olga leintett.

— Ugyan már, még mind a hármunkat felkeltene. Géza kedves, ha nem akarja, hogy én menjek... A táskám tán a zongorán van.

Gézának éppen csak oldalt rezzent a szeme. Csak annyi volt, mint egy sötét suhintás Olga arcába. Aztán mégis fel-

kelt. Rögtön jött is vissza. A táska nincs a zongorán, a bor elfogyott...

Olga az ajkába harapott. Felpattant, szinte kilebbent közülünk. Csak sejteni lehetett, hogy esetleg vissza sem tér. Géza nem ült le, az arca révedezve ide-oda mozgott, néhány fürkésző pillantása belesúrolt az arcomba.

Eltelt néhány perc, kínos, kellemetlen csendben. Végre én szólaltam meg.

— No, úgy látszik, megszökött tőlünk. — Ezt nem is mondhattam másképp, mint minél kedélyesebben. Engem is lesujtott Olga eltűnése. Felálltam. — Legjobb lesz, a he begyünk és megkeressük.

Indultam. Vártam, hogy Géza is csatlakozik. De nem mozdult, csak a szeme lobbant rám hirtelen. Izzón, koromsötéten. Valami gyanús vörösség ömlött szét az arcán.

— Hová mész?

— Be... — feleltem a legtermészetesebb hangon. Nem értettem a kérdést. Miért nem jön ő is?

— Kit keresel te meg odabent? — Furcsa, himbáló hangsúlya volt a kérdésnek. Amellett ugyanolyan ostobán hangzott, mint az előbbi. Csak a vállamat rándítottam rá. — Olgát — mondtam; azzal vártam, hogy végre induljunk.

— Talán megint ki akarod hívni ide... — De erre inkább csak később emlékeztem vissza. Mint utolsó, némileg még értelmes szavaira Gézának. Már ezt is úgy mondta, hogy a vonásai közben szinte összecsomósodtak a torz indulattól.

Máig úgy él bennem ez a kép, mint valószerűtlen álomjelenet. Lehet, hogy némileg elrajzoltan is; hisz oly váratlanul csapott rám akkor. Géza előzőleg ihatott is valamennyit; bár részeg semmiesetre sem volt. Arca vibrált, kezével hadonászott, egész teste rángott, vonaglott. De még ez volt, amit utólag jobban értettem. De beszélt is. Valami fröcskendező, fortyogó, kábítóan zűrzavaros hangáradat ömlött ki a száján. Egészen értelmetlen és mégsem... Nem, nemcsak indulatszavak, mondatok is; szaggatott, összevissza, képtelenül zagyva beszéd, mégis, felismerhető roncsok is úszkáltak benne... Hátborzongatóan ostoba hazugságok. Ma sem értem, hogy kerülhettek egyáltalán a tudatába, még kevésbé, hogy mint keveredhettek bele ebbe a jelenetbe. Egyízben például valami olyasféle ismertetésbe vágott bele Géza, hogy én Pesten, az intézetben köztudomásúlag rettentő dolgokat művelek: lopáson értek rajta, többször is, csak apám könnyei mentettek meg a kicsapástól. Nem erről, de semmiféle intézeti ügyemről szemernyi tudomása sem lehetett. Honnan szökkent a fejébe ez a tébolyítóan buta rémregény? De amilyen siralmas, nevetséges, sőt szájalmasan gyermekes volt ez egyfelől, annál ijesztőbben jelzett valami sokkal komolyabbat... Mert igazában a meztelen indulat tombolt előttem, a szavak csak valami kóros önkívület felcsuklásai voltak.

Talán nem is hallottam őket. Elég volt csak anyyi,

amennyit láttam. A rángatózó alak, az esztelen villogó szemek, a hörgő, csukló, okádó hang...

Ha a verandáról el lehet menni, akkor talán azonnal kimentem volna az esőbe. De nem lehetett; meg kellett fordulnom, be kellett mennem a szobába. Még az ajtóhoz sem mehettek rögtön, zsúfoltan körülállták. Nem volt más menedékem, mint a régi üres sarok.

A többi? Csak ültem, csakugyan valami éber ájulatban. Néha hallottam a zenét, néha láttam egy-egy táncoló párt. Olga szeme villant valahonnan felém, kérdően, csodálkozva... De ezt is inkább csak sejtettem. Semmit sem láttam. Aztán mégis, hogy Olga Gézával táncol... De erre sem rezdült meg bennem semmi. A kábulat tartott folyton-folyvást, már eltűnt a szoba, mind, az egész.

Míg végre csak arra ébredtem, hogy Sárika áll előttem. Láthatólag igen éber, felvillanyozott pofácskával.

— Már nem táncol? — nyávogta.

Ekkor végre megértettem valamit. Felálltam, az oldalajtón át kikerültem az előszobába. Vettem a kabátomat, azzal nekivágtam az útnak, az esőnek.

*

Még sokáig csak ébredtem; mentem, mentem, talán egy félóráig is. Ekkor végre engedni kezdett a kábulat a fejemben. Mi történt? Voltaképp elég egyszerű dolog. Gézának tetszett Olga, elvesztette a fejét. Engem látott az útjában; nekemrontott. Igaz, csak szavakkal, de annál förtelmesebb szavakkal. Szánalmasan ostoba sértésekkel, de ez csak annál nyilvánvalóbbá tette a szándékát. Ha ugyan volt valami szándéka, — a jelenet emléke nem erre utalt — sokkal valószínűbb, hogy egyszerűen az indulat ömlött ki belőle. Mindennek volt egy nevetséges oldala is. Úgy illenék, hogy most segédek után fulkossak... Végre is érettségiztem, majdnem három hete... Nem, erre sem akkor, sem azóta pillanatig sem gondoltam; még csak az ötletre is elvörösödtem most. Amiatt semmi utólagos szégyen nem gyötör, hogy szó nélkül sarkonfordultam és faképnél hagytam Gézát. De mi történt azután? Ültem a szobában, igen — és nem kértem fel Olgát...

Ez volt a szégyen, igen, most egyszerre végig is perzselt a testemen. Meghököltem, szinte megtántorodtam tőle. De hogyan, hogy ez is csak most jut eszembe? Félttem? Nem tudom, nem hiszem. Az igazság az, hogy attól a pillanattól kezdve Olga valósággal megszűnt. Eltűnt, valami függöny mögött. Lehetséges ez? Hisz percekkel előbb még megremegtem, ha csak a szoknyája fodra hozzám ért. S lehetséges volna, hogy Olgát még most is szinte erőszakkal kell visszahoznom a gondolataim közé... És mi lesz holnap? Nem, soha. Legalább is most így érzem. Lehet, azért mert Olga azóta tán tud is már valamit...

Hogy kitisztult egyszerre a fejem. S milyen távolinak érzem, ami csak az imént történt. Géza csakugyan förtelmes volt... Nem, most sem értem egészen. Hányingert éreztem, igen, csak azt. De mi köze volt ennek Olgához? Miért, hogy az undor erősebb volt bennem, mint az a vágy, hogy újra a közelébe kerülhessek. Most is erősebb. Valójában nem is nagyon érdekel, hogy Olga megtudott-e valamit. Ez a szégyen csak befelé marcangol...

Szerelmes voltam Olgába?

Igen, persze, álltam az esőben; Géza aligha állt volna. De csak álltam és bámultam, lestem a csodát... És bent a verandán is milyen rémülten vert a szívem... Reszkettem, hogy Géza észrevesz valamit... Ő bezzeg nem rezketett, nem titkolódzott... Egyenesen az arcomba rikácsolta a titkát.

Most döbbsentem meg csak igazán!

Már talán egy órája is elmúlt, hogy kiléptem a kapun. Azóta elmentem már az állomás mellett, künt jártam az országúton. Önkéntelen tartottam erre. A homokbánya felé, ahol a kápolna is volt. Megszokott helyem volt ez, gyakran kiszöktem ide. Sokszor egész délutánokat végigolvastam a kápolna tövében, a dús, puha fűben, a zsongó, zavartalan napsütésben.

De most éjszaka van. Mégis ide húzott ki valami. Szinte öntudatlan ledőltem a nedves fűbe. Körülnéztem. Furcsa, nem esik az eső. Még a csillagok is előjöttek; langyosan tündöklik az éjszaka.

Itt, ezen a helyen olvastam el vagy másfélszáz szerelmes regényt. És együtt dobogott a szívem a hőssel, amint árkonbokron, banditák és martalócok sövényén át vágatott az imádott hölgy felé, átugratva várfalakat, belevetve magát akár a lobogó tűzbe is!

De ez talán már régen volt. Mégis, kamaszszívemet azóta is csak az dobogtatta meg igazán, ha bármilyen jelmezben, de hős nyargalt a könyv lapjain... Aki vívott, verekedett, mindenét kockára dobta, hogy elnyerje azt, ami végül is mindig ugyanaz az együgyű varázslat maradt...

Igen, a regények. És utánuk egyszerre Olga...

Megbuktam. Géza a hős. Aki vajmi kevés regényből tanulta ezt. Akárhogy is, de ő csakugyan vívott, verekedett... Megfutottam. Voltaképp rögtön, szinte csak a veszély lehetőségétől.

Ez fájt. Másképp, nem úgy, mint közvetlen érintés, eleven kín. Kevésbé és ezerszer jobban. De a közvetlen fájdalom sem váratott sokáig magára.

Mert ebben a pillanatban — ki tudja honnan? — elémugrott Olga arca. Nem is a ma esti, az első, mikor hazakísértem, — vagy tán amiről az esőben képzelődtem... Megrázkódtam, zokogni kezdtem. Valahol vonat füttyült, különben nagy, sötét némaság vett körül: tenyeremből hallottam a zokogásomat.

*

Csak egyszer láttam még őket, mind a kettőjüket egy-egy villanásra. Géza rámbiccentett az utcán, talán oda is jött volna, de túlságosan beszédes lehetett az arckifejezésem. Olga valahol a templom környékén suhogott el mellettem. Beszéltek, hogy gyakran látni őket együtt, a korzón és máshol. Hamarosan elutaztam T...-ből; a nagybátyám már régen hívott falura.

Igazi találkozásom nyolc év múlva esett meg velük. Délután, egyszer a Nyugati előtt, mikor véletlenül arra vitt az utam. Akkor érkezhettek, baktattak táskákkal a villamos felé. Kisvárosban még tán az ördög is hasat eresztene idővel; a valaha nyurga Géza ugyancsak pohos volt. És Olga — istenem, mi lett belőle? Gömbölyű, sete-suta kis galambocska. Ez a kép önmagáért is beszélt, de tudtam is, hogy Géza vagy négy esztendeje elvette Olgát.

Mosolyogtam; észrevétlen elmentem mögöttük. Lám, mindenben nekik volt igazuk. Gézának is, — Olgának meg éppen... Én nem vettem volna feleségül Olgát.

Örley István

VÁROSI ISTVÁN:

ISZAPPAL ELTAKARTAN...

Mélyen vagyok, mint Mária királyné
Két nagy legendás ezüstös hajója
Az esztergomi Duna fenekén.
Iszap rakódott rájuk szemfedőnek,
Fölöttük pontyok, márnák kergetőznek
És nincs tovább. És mégis kérdem én:
Mit akarsz te a Duna fenekén?
Hát nem jobb fönt a féларasznyi pázsit,

Amelyen kincsnél szebben mosolyoghat
Húsvéthétfő sugaras reggelén
Az összetört pirostojások héja?
Ásott kincsnél nem ér-e többet néha
A semmiség, ha reszket rajt a fény?
Mit akarsz hát a Duna fenekén?

Iramodj föl. Légy bűvára magadnak.
Ha másképp nem megy, hagyd lent az ezüstöt,
Hozd föl csupán az elsüllyedt hajót.
Kincs helyett tégy beléje meggyfagallyat:
Kis semmiségét élő, játszi dalnak
S pirostojásnak... Halld meg ezt a szót
És ne hagyd lent a nem odavalót.

E L V E K É S M Ű V E K

TÓTH ÁRPÁD ÖSSZES VERSFORDÍTÁSAI (*Révai*). A kötet négy helyről meríti anyagát: az „Örök virágok“ német, francia és angol költői mellett megtaláljuk benne azt az ötvenhárom Baudelaire-fordítást, melyet a „Les Fleurs du Mal“ magyar kiadása számára készített költőnk egy fordítói triumvirátus tagjaként (társai Babits Mihály és Szabó Lőrinc voltak), továbbá itt olvashatjuk „A rearingi fegyház balladájá“-t, s egy bájos ófrancia chante-fable-t, az „Aucassin és Nicolette“-et. Tóth Árpád műfordítói hagyatéka mennyiségre lényegesen kisebb, mint Babitsé vagy Kosztolányié. Igaz, nála nem egy egész élet szenvedélye-játéka a fordítói alkotás, mint azoknál, mindössze tíz rövid év eredménye, s életének nem is utolsó tíz évéé. Semmi nevezetes program nem állt előtte, mikor fordítani kezdett; kedvtelésből, játékos erőpróbából csinálta, amit csinált, s bár ez később komoly szenvedélyévé vált, sohasem vált feladatává. E fordításokat ugyanaz az idő teremtette meg, mint első három verseskötetét: a háború ideje, beleértve a közvetlenül megelőző és rája következő éveket. Kiadásuk még szűkrezabottabb évkörré esik: valamennyi 1921 s 23 közt jelent meg.

Ilyen körülmények között fejlődést megállapítani, a tökély és az izlés emelkedésének állomásait kijelölni nem könnyű s talán nem is nagyon fontos. Annyi kétségtelen, hogy a fordító Tóth Árpád érdeklődése nagyobbik felével a franciák és angolok felé fordul: s itt is valószínűleg a franciásság a korábbi. Közhely ma már, hogy Baudelaire és Verlaine mennyire a levegőben volt nálunk a századfordulón, s milyen rendkívüli mértékben hatott modern líránkra. E költőket divat s szükség dobta föl itthon, nagyságuk, valódi értékeik mellett példájukkal ragadták meg a mieinket: az „ezt is lehet“, „így is lehet“ ellenállhatatlan erejével. Ők a „modern költészet két vezéróriása, írja róluk Tóth Árpád, akiknél már teljes zenével zúg és sír az újabb idők fájdalmas, égető és tépő líraisága.“

Költőnk újfajta lírai nyelve, impresszionizmusa, kedélyének némelyik eleme mind-mind a franciák felé mutat. Lázás volt ő is Baudelairetől és Verlainetől, kisebb mértékben Wildetől, kinek túlhajtott kultusza szintén egyik jellegzetes tünete századfordulónknak; de le tudta hűteni magában a divat-fokozta lázat s tiszta érdeklődéssel, szemében a szépség csodálatával, szemlélni a nagyokat. A nagyság szemlélete alázatra nevelte, ugyanakkor igényességre is.

Kezdő fordító korában kevésbé alázatos volt s „eredetibb“. Többet megengedett magának, az idegen költő mellől ő is hangosan kiszólt a versből. Megtörtént — s ez költő-fordítóknál sokszor előfordul! — hogy fordításában több volt mint az eredetiben, a költő varázslata mellett az átültetőé is bővült. Tóth Árpád-verseket írt — Albert Samain nevében.

*Zongorahúr zsong,
alétlan busong
a végső akkord s egyre lágyabb,*

*s lelkünkbe hullván
— enyhe hullám —
bomló gyűrűkben bánattá bágyad.*

Igaza volt: Samain nem is olyan fontos ebben a versben, Samain elbírja, hogy e fordítástól gazdagabb legyen, tóthárpádi hangokkal váljék teljessé. A Baudelaire-ípusú fordításoknál más a helyzet, bennük az idegen költő gazdagította a magyart. Ez a típus nem egy fordítót kényszerített már saját határainak kitágítására, sőt átlépésére (ez utóbbi „kényszerlépés”-nek csodálatos, sokat idézett példája a mi irodalmunkban Bérczy Károly Anyégin fordítása).

Ahogy nőtt Tóth Árpád alázata, úgy nőtt fordítói becsvágya. Samain még játék, Baudelaire már komoly teljesítmény s „A részeg hajó” s az angolok már-már megoldhatatlanok: a költő számára épen ez szépségük legfőbb titka. „Mi más izgathatná a művészt, ha a lehetetlenség nem?” — vallotta Babits, s Tóth Árpád ebben az értelemben is igazi művész volt.

A részeg hajó messzi tájakra vitte el, az indulat és a kifejezés merész végleiteit úszták meg együtt: Rimbaud és Tóth Árpád. S a francia csodagyermek mintha sejtene a magyar rajongó szorongását, viharok s fergetegek közül melankólikus, tóthárpádi révbe evez.

Babits az angol átültetésekben látta Tóth Árpád legérettebb műfordítói alkotásait. Bizonyára nem járt távol az igazságtól. Keats, a szépségkultuszával, Shelley, angyali lobogásával, mélyen beégette magát költőnk szívébe. Lehet, hogy az „Óda a nyugati szélhez” a legjobb Tóth Árpád-fordítás: az öt egymásbakapaszkodó szonett — öt fuvalma ugyanannak a bús zengésnek — az övével rokon hangot szólaltatott meg, halkat, mélyen a felület alatt izzót, árnyalatosat. Mi a magaslatot mégis inkább a Milton fordításokban sejtjük. Milton, úgy látszik, problematikusabb volt a számára, mélyebb élmény, kibogozhatatlanabb rejtély. De voltak hozzá kulcsai: saját elégikus hevülete, búsat a vidámmal váltogató játékos ösztöne. „L’Allegro”, „Il Penseroso”, „Lycidas” mind megnyitkák a kulcsok érintésére s kitárták magukat a magyar költőnek. Szigorú műfordítói elvei a „bámulatosan hangszerelt” Milton-versekben érvényesülnek a legteljesebben, az elomlásra, hanyagabb kompozícióra törekvő vágyát ezekben tudta a legszerencsésebben összeegyeztetni bizonyos tisztult, klasszikus tömörséggel. Gondoljunk a „Lycidas” egy-egy magával sodró részletére, „A vak szonettjé”-re, vágy arra a másikra, amelyik szintén a vakságról szól s Cyriac Skinnerhez van címezve.

A pontosság, amellyel az eredetit követi, a gazdaságosság, amellyel a magyar szavakat, szerkezeteket az angol rövidséghez s tömörséghez méri: — az az „egyetlen megoldás” ez, melyről Babits beszél; „zseniális csalás” — Kosztolányi terminusával, „visszhang örök zenékre” — fordítónk saját szavaival.

„A readingi fegyház balladája” a realizmushoz, riktó színekhez vezette. Hang, alaphang ehhez is volt a költő Tóth Árpádban, s rezonált a rokonhangokra. Sokat megőrzött a ballada darabosságából, nyelvének merész érdességéből, néhol parlagiasságából: „A cimbora lógni fog”-szerű megoldások méltán nyerték meg Szabó Lőrinc tetszését. (Kosztolányi variánsa ugyanerre a sorra mintha erőtelenebb lenne: „Ezt itt ni felkötik“.)

Ebből a fordításból derül ki azonban az is, hogy nem elég az az érdesség, egyszerűség, darabosság, amit Tóth Árpád áthoz az eredetiből. Több kellene, mert ott több van. Az ilyen esetekben Tóth Árpád költői erényei, csodálatos mondatfűző képessége, rímfantáziája, fogatékosságnak bizonyulnak. Az ő „Readingi fegyház”-a raffinátabb, összeszedettebb, finomabb, árnyaltabb az ere-

detinél: összefügg ez nehézség-szeretetével is. Művészete sokszor épen abban rejlik, ahogyan az erőltetettnek látszó megoldásokat el tudja fogadtatni. „A Holló” fordításában, Kosztolányi szerint egyetlen tilos refrén van s ez a „Sohamár”. Tóth Árpád mégis ezt választotta és sikerül elhítenie a megoldás jogosultságát. Ott ahol, és úgy ahogy ő mondja, elfogadjuk ezt a „Sohamár”-t; de be kell vallanunk: mégsem equivalense (egyszerűségben, természetességben) az angol „Nevermore”-nak, ha hangalkatilag emlékeztet is rá.

Csodálatos virtuozitás nyilatkozik meg az „Aucassin és Nicolette”-ben. Van úgy, hogy huszonöt asszonánc cseng össze, mégsem unalmas, mégsem esetlen. Az ófrancia bizony jóval esetlenebb: a primitív báj elhalványult a fordításban.

Ahol az árnyalatok finom megkülönböztetése, a tömörítés, a nyelvi kifejezés szépsége, komplikáltsága, a hangulatok képe, egy-egy rövid szóba, szókapcsolatba tömörítése helyén van — s legtöbb fordítása ilyen, hiszen hajlamai szerint s szédülés nélkül válogatott a legnagyobb költőkben — ott eléri a klasszikus magasságokat, egy Vörösmarty, egy Arany fordítói hitelét és ihletettségét. Vonzalma vezette az idegen költőkhöz, az örök virágokhoz: a szép, az arányos, a bús, a nehéz iránti vonzalma. Születhet az ilyen vonzalomból, az ő képességei mellett, sikertelen alkotás? Nem, s hogy nem, erre egyszerű bizonyítékot nyújt összes fordításainak most megjelent kötete. Köszönet illeti meg Szabó Lőrincet azért a szeretetért és filológiai gondosságért, amellyel, az eredeti versek után, nagy kortársának fordításait is egybeszedte.

Kéry László

SZABÓ ZOLTÁN: SZERELMES FÖLDRAJZ. (Nyugat kiadás.) Micsém könnyebb, mint kielemezni Szabó Zoltán új könyvének mintáit és műfaji előzményeit: Cs. Szabó, akitől valamósa szerint a könyv ötletét kapta (újságírói fürgeséggel kapta el a „szerelmes földrajzot” hiányoló ötletet), még egyszer Cs. Szabó, a „Doveri átkelés” és a „Fegyveres Európa” írója, Márai is többszörösen, aztán Michelet, a francia tájak remekírója, a szobája körül utazgató Xavier de Maistre (aki a mai Európa leeresztett sorompói között a belterjes gazdálkodás megvalósítására adott ihletet az utazás terén), s Kosztolányi egyik verse, amelynek végén bűvös varázslattal „zúgni kezd a térkép tengere”... Könyvének újsága ebben az ismerős és kissé kivégzett műfaji keretben az, hogy a tájakat elsősorban a költészet varázserejével jeleníti meg. Igaza van: a sok „idegen hatás” és könyvélmény kutatása helyett érdemesebb kutatni és számbavenni költőinkben és íróinkban a szülőföld hatását, a táj és a rajta élő társadalom formáló erejét. Szabó Zoltán meggyőző példákat mutat föl erre, s valóban ezek a könyv legszebb lapjai. A „földrajz” azonban hiányos, és nem is következetes. A kötetben sokmindenről szó van, mégis kevesebbet ad, mint amennyit címében és számos bevezető fejezetében ígér: a „hazából” csak az Alföld képe bontakozik ki részletesebben. „Az országnak készültem neki, az Alföldön nem jutottam túl” — írja a szerző. Bizonyára azért nem, mert túlsokat markolt, túlságosan vegyes mozaikot rakott, amelyben sokminden keveredik: a hazai földrajz a külföldivel, a kitergető önéletrajzi alanyiség irodalmi kérdések bolygatásával, a belletrisztikai becsvágy az irodalmi multba vetített szociográfiával, meg a szabó-zoltáni könyvek végén úgy látszik kötelezővé vált tisztázó „beszélgetéssel”. A vegyes tartalomhoz mérten változik aztán a hang is.

A könyv „a magyar föld irodalmi fölfedezésének és kifejezésé-

nek regényes életrajza“ kíván lenni, avagy „utazás Magyarországon a költők karján“. Az író azonban hosszas húzódozás után csak a 67. lapon ragadja meg a költők kegyes karját, és aztán is sokszor elereszti egy-egy önálló kanyar kedvéért. Nem csoda, ha a könyv kissé zilálttá válik: csupa átmenetelen törés, szeszélyes témaváltoztatás. Most vératlanul a kuruclíra táji élményeit elemzi, aztán „a szerző (ismét!) személyes dolgokra tér“. Később Arany rövidlátásának érdekes elemzéséről egyszerre a saját, Geszten át-élt éjtszakai élményére ugrik át, amelynek kevés köze van az irodalomhoz. Mindez rendkívül érdekes külön-külön, együttesen azonban nem ad írói céltudatossággal és stílustartással összefogott utazást, sem a tájak vízszintes, sem az irodalom multba hátráló síkjában. A szerkesztő fegyelem, a művészi tömörség nem erénye Szabó Zoltánnak. Igaz, hogy a saját mondanivalója is van olyan figyelmetkeltő, mint azok az idézetek, amelyeket összegyűjtött költőink és íróink tájrajaiból. Szelleme fürgén termi az ötleteket, gondolatokat, és igen találekonyak szövegmagyarázatai és verselemzései is. Érdekesen fejtegeti például, hogy a magyarság sajátos „retour à la nature“-je a szabad térre kivert kurucok kényszerű természet-felfedezése volt, meggyőző gondolatai vannak Magyarország táji egyesítő hatalmáról („Magyarország több sikerrel asszimilálta Európát latin, germán és sláv tájait a Kárpátok keretében magyarrá, mint amilyen sikerrel a magyar társadalom asszimilálni tudta a nemzetiségeket“), új mondanivalója van Észak- és Déleuropának, az Alföld és a Dunántúl lelkiségének meg Petőfi és Arany Alföld-szemléletének különbségeiről. Budapest táji költészetét is szinte elsőnek elemzi lírai prózában. Ilyenkor ügyessége abban rejlik, hogy éles szemmel mondanivalót, jelentést vesz észre ott is, ahol más eddig semmit sem látott. Jólértesültsége is az irodalomért rajongó litterátus újságiróé.

Aki hosszabb időt töltött külföldön, hazájától távol, az könnyen megérti, hogy Szabó Zoltán idegenben lett szerelmes hazája tájai-ba. Nála ez épen egy olyan korszakban következett be, amikor sokminden összeomlott a régi világból és így annál nyugtatóbb biztonsággal emelkedett a merülő világ fölé a hazai táj, „az a valóság, melyet nem fenyeget az idő, az a valóság, mely nem változik, mely nem alakul és nem inog meg“. Könyvében egy olyan fiatal magyar nemzedék szemlélete tükröződik, amelynek számára a táj kedvesebb, mint a történelem. A „történelmi“ idők nyomása alatt ez a nemzedék (a világháborús kiskgyerekeké és a trianoni ifjaké) a tájhoz menekült, amelyben korlátlanul megérezhette és szerethette a hazát, s érthető ellenszenvvel fordult el a történelemtől és a jogtól, amelyben olyannyira csalódott. Szabó Zoltán könyvében a hazafogalom Babits- és Márai-módra kibővül Európával, a hazaszeretet pedig szoros szerelembe lép a tájjal és az irodalommal. Ez az irodalmias hazaszemlélet azonban az igazi nemzetélmény hordozója. A tájról, mielőtt az irodalom felfedezi és bevezeti a nemzet köztudatába, csak egyéni élmény alapján kaphatunk képet, — írja Szabó Zoltán. „A közösségi élményt, a nemzeti élményt a tájkról, országrészekről az irodalom teremti meg“.

A „Szerelmes földrajz“ szép könyv, sokhelyütt szinte túlszép, — könyvnek. De ebben a formában — vegyessége és ziláltsága miatt — sohasem válhat számunkra azzá, amivé Michelet klasszikus könyve vált a franciák számára. Beígért folytatásai azzá lehetnének, ha a szerző személye és szenvedélyes önkifejező vágya kevesebbszer tűnnék föl az út fordulójában — a tájak és az irodalom javára.

Makay Gusztáv.

MÁTYÁS FERENC: A FALU KÜLDÖTTJE (*Singer és Wolfner*). Mikor arról értesültem, hogy Mátyás Ferenc, a kitűnő fiatal költő regényt ír, megcsóváltam a fejemet. Úgy éreztem, Mátyásnak annyira természetes, neki való műfaja a vers, hogy a regényírás nála csak korcs dolgot eredményezhet. Afféle prózában való lírizálást: vagy a leglaposabb szárazságban és közhelyekben verítékező végletet, amibe a lírikus regényíró költő voltától (sok esetben) menekülni igyekszik és még azt a szubjektivitást se engedi meg magának, ami egy írás élvezhetőségének bizonyos mértékig föltétele. Nehezen szántam rá magam a könyv elolvasására; azután mégis elolvastam, igen nagy meglepetéssel. Mátyás, a költő, kitűnő „regényt” írt; nem is regényt, valami egészen mást. Szépen hangzó, hamvasan üde, meglepően ökonomikus prózában egy feltörekvő szellem útját a paraszti mély, legalantibb sorból a betűig, a fényig, a neki való szellemi életig. Ugyanakkor a könyv nagyszerű és életteli, igen közvetlenül meglátott keresztmetszetét nyújtja a falu életének.

Ha az ember csupán a jellemzést és tartalmat hallaná, anélkül, hogy a könyvet olvasná, talán únottan legyintene. Már megint egy östehetség, falufelfedezés! Mátyás visszaveti magát a multba, illetve: a „Faluküldöttje” gyermekkorába és kifogyhatatlan gazdagsággal, élményélvezéssel és könnyűséggel beszél. Ahogy elmondja, olyan célzatosság nélküli, játékos, még szívindító sötétségeiben is derűs, visszaemlékezésszerű, mintha mesét mondana, a legkisebb királyfi meséjét, aki minden próbát vidor gátlástalansággal áttörve, eléri az aranyalmát, az örökifjúság vizét, és a tündérisasszonyt. Ez a friss erő és kikezdetlenség, a multtól meg nem görnyedt, a jelent garabonciás viharjárású készséggel bíró bátorság legeredetibb és legvonzóbb sajátsága ennek az írónak.

A *Faluküldöttje* nem a műfaji szempontokból nézve alkotott regény. Ebben a műben egy sokat megélt ember beszél el gyermekélményeit az élet sárkánybarlangjaiban; nehéz, testet-lelket megörlő élmények, de ahogy elmondja, úgy érződik, mintha a hős megélés közben tudta volna, hogy csak álmodja őket félig, miközben mulat is rajtuk. Ez a könyv egy lidércnyomásos gyermekkor derűs története... Ugy-e, milyen ellentmondás? Már amennyire ellentmondás, ha egy ember úgy veszi a bajokat, olyan fölényesen, mint a *Faluküldöttje* írója.

A faluküldöttjéből, a cselédke parasztból végre újságíró lesz, ki a könnyű élet első mámorában majdnem elzúllik. De jó ösztöne jó útra téríti. Nem felejtí, mivel tartozik a közösségnek, amely küldte, hogy a világ előtt sorsát hirdesse.

Különös, vonzó, eredeti, de sosem népieskedő prózában van a könyv megírva. Néha úgy omlik ez a nyelv, mint a tavaszi szél, a patak, megcsap egy-egy szó, mint egy virág. Ha megőrzi Mátyás ezt a tisztaságot és gazdag élettélményeit megfelelően tudja új, távolibb tárgyú kompozíciókba tömöríteni, egy komoly regényíró kibontakozásával számolhatunk.

Fodor József

ILLÉS ENDRE: ZSUZSA. Akármilyen furcsán hangozzék is, Illés Endrét, a kritikust és színdarabírót, akinek írói magatartását és szellemes-okos tanulmányait már évek óta szerethettük, most ismerjük csak meg igazán, első kötetéből. E novellák némelyike régebben is megkapott már bennünket könnyedességével, formájának iökeletességével, de az író eszközei túlságosan igényesek és finomak voltak, előadásmódja túlságosan elütött a kortársirodalom hatás-

keresésében éppen nem válogató, nagyon is a látszatnak, az elkápráztatásnak áldozó „terméséttől”: a rítkító színeken eltompult szem nehezen barátkozhatott meg azzal az íróval, aki sokkal fegyelmezettebb, elegánsabb és fölényesebb volt, hogysen erényeivel kérkedni akart volna. Az ilyen írókat legtöbbször haláluk után fedezik fel — a kortárs szívesebben figyel az öblös trombitahangra, mint akár a gordonka, akár a hegedű szavára. Mégis, ezek a talányos ismerősök néha elárulják, kicsodák. Illés Endre elég soká váratott bennünket: csak most árulta el.

Világa: nagyvilág — vagyis az a hely, ahová az lépjen be csupán, aki élvező és bíráló tud lenni egyszemélyben. A szigorú moralisták, a „társadalom ostorai” félszeg emberek: olyasvalamiről kell írniok, amit nem ismerhetnek soha igazán. A „mondén” világról csak az írjon szatírárt, aki nem tud meglenni levegője nélkül. S az szeresse csupán, aki már régóta kiábrándult belőle. Az írónak, aki belép a magyar Faubourg Saint-Germain kapuin — mely negyed inkább csak virtuálisan él, fővárosunk néhány hegyén szét-szórva s inkább a polgárok negyede, mint a főuraké — nem elég éleslátónak lennie: érzéke kell legyen az árnyalatok iránt is! Illés Endre talán egyedüli írónk, aki ezzel az érzéssel bír. S ilyen módon talán egyedüli nagyvilági írónk. Ha mellé helyezzük Hunyadi Sándort, aki az ő szomszédságában keresi témáit, nem nehéz észrevennünk, hogy az *Aranyifjúnak*, ennek a remekművű novellának írója valójában inkább a fél- vagy éppen az alvilágban mozog otthonosan — anélkül, hogy a „jótársaság” rangsorából az írói rangsor párhuzamát akarnók megvonni. Illés Endre be tudta bizonyítani nekünk, hogy a nagyvilági élet nem csupán életnek szép és kellemes, hanem — írásnak is. Mennyi oktanal elötteletet kellett megdöntenie ahhoz, hogy elhitesse: izgalmas lehet egy szigeti galamblovó verseny, vagy egy díjugratás, szép és érdekes lehet egy elegáns nő, vagy egy belvárosi utca — mégpedig *irodalmilag* szép és érdekes! A *mai* irodalomban nem is tudnánk nehezebben bebizonyítható tételt elképzelni. Mennyi elfogulatlanság kell ma ahhoz, hogy egy író örülni merjen annak, ami rendeltetésében az örömet szolgálja: még ha kevesek örömét is. Valósággal bátorságnak számít manapság, ha a szépséget e novellák Zsuzsáinál, Juditjainál keresi valaki — vagy ha egyáltalán keresi a szépséget. Illés Endrét élvező hajlama tette képessé arra, hogy irodalmat varázsoljon abból az anyagból, melyhez valamilyen megíratlan „törvény” szerint csak sznoboknak vagy szórakoztató regények íróinak szabad nyúlniok. Amíg mások a falut, vagy legalább is a külvárost fedezték fel, ő felfedezte a belvárost. Mégpedig nem dandyként, hanem íróként. Szigorú, igényes, eszközeiben válogató íróként. Városi író: ami nem jelent sem többet, sem kevesebbet, mint ha „falusi” író valaki.

Élvező és bíráló tudott lenni egyszerre: bírált akkor is, amikor élvezett. Innét e novellák különös kettőssége, öröm és szomorúság izgalmas vegyülete. Hősei sohasem eléggé boldogok és nem is szenvednek soha eléggé. Az idillt, e gazdag és gondtalan világ idilljét szükségszerűen megzavarja mindig valami. Néha csak anynyira érezhető ez a zavar, mint a könnyű karcolás a Tristan-lemezen. Az édességbe egy cseppnyi keserűség csöppen: Zsuzsának annál többet kell fölbe öntenie az olasz ürmösből.

Ezek a leányarcok a francia irodalom néhány felejthetetlen nőalakját idézik élénk. Egy vízióktól ment Gérard de Nerval s egy játékoságát levetkezett Giraudoux teremtményei. A stílus szépsége és eleganciája engedelmesen símul az ő szépségük és elegán-

ciájuk köré. Illés Endre írásművészete, nyelve a legszebb ajándék, mellyel magyar író a nagyvilágiságnak adózhatott. Éppoly kevésbé lompos, mint hősei, épp oly nemes és kecses, mint e fiatal asszonyok és lányok teste. Kosztolányi óta őnála élvezzük először a fegyelem magasiskoláját — mily szemérmes azonban remekléseiben, mily féltékenyen bujtatja kimérttségbe, szenvtelenségbe stílusának színeit, hevületét! Még nyelvében sem adja meg egykönnyen magát: kevés író tudnék megnevezni, akiből ennyire hiányoznék a hivalkodás, aki ennyire könnyedén tudná viselni az önként vállalt fegyelem terhét. Figyeljük meg, ezeknek a képeknek bensőségét, finomságát: „Ezek gyalog jönnek, jó messziről jönnek, ahogy éppen becsapták a konyha, a bolt, a kávé mérés ajtaját; *az otthoni széken, az utcai padon még meleg a helyük*“, vagy: „Olyan a hangja, mintha a rókaarc éppen most nyelt volna el egy varjút, s a fogoly madár a kegyetlen torokból még egyszer kétségbeesetten visszakárom a szabad világ felé: Versenylapot, hegyezett ceruzát!“

Mihelyst eltűnnek szeme elől a könnyű, tündéri leányok, szava szomorú lesz, csaknem komor. Mintha az életben egyedül ők képviselnék a költészetet és a boldogságot: a rajz ezután is pontos marad és hű, de a lélek, aki e bankigazgatók, orvosok és ügyvédek szájával szól, kedvetlen, sebzett, kiábrándult. Ezt a komorabb hangot is szeretjük — talán még jobban, mint az elsőt s csatlakozunk Keresztury Dezsőhöz, aki a magyar polgárság regényét várja tőle.

Ma különösen örülnünk kell az olyan írónak, mint Illés Endre. A magyar irodalomnak soha nem volt nagyobb szüksége arra a fegyelemre és bírálatra, arra az öröme és emberiségre, melyet ő képvisel.

Sötér István

ILLYÉS GYULA: MINT A DARVAK... (*Nyugat*). Valóban alig jelent meg fiatal író számára tanulságosabb könyv az utóbbi időben, mint Illyés Gyula *Mint a darvak*-ja. Tanulságos és hasznos ez a könyvecske, mert rendkívül gondolatébresztő, mert régen dúló visszasságokról rántja le a leplet s mert megállapításai rendkívül könnyen kiterjeszthetők az irodalom további területére, oly könnyen kiterjeszthetők, hogy azt kell hinnünk, maga Illyés is csak azért nem vonta le megállapításainak és munkamódszerének további következtetéseit, mert a könyvnapi kiadvány csekély terjedelme korlátozta ebben.

Miről is van szó voltaképpen? Arról, hogy a realizmusnak, vagy naturalizmusnak nevezett irodalmi irányzat meghamisította és befeketítette a valóság képét. A pszichologizáló irodalom aztán, néhány elmeorvos káros hatására ezt a képet még vígasztalanabbá tette, mert azt tanította, hogy az embert a lelke mélyén sötétben működő alantas ösztönök határozzák meg. Ennek az egyoldalú felfogásnak, mondjuk ki: hamisításnak a parasztábrázolásra tett végzetes hatását fedezi fel friss szemmel, elfogulatlan világossággal Illyés Gyula. Saját fiatalkori tapasztalatairól beszél, a fiatal író-sülvény kényes és kínos érzéséről, mely elfogta, midőn a kötelező irodalmi parasztábrázolás tónusát és jegyeit hiába kereste a maga rokonságában, a dunántúli, majd az egész országra kiterjedő népi ismeretsége körében. A vallomás, mely néhol a legjobb novellisták képzelőerejére emlékeztet, hol derűs, hol megható színekkel tárja fel, milyen nagyot tévedne az, aki a mostani népi és népművészeti irodalom parasztképét készpénznek venné.

Nagyjelentőségű ez a vallomás, mert megtette az első lépést,

hogy irodalomszemléletünk felszabaduljon az idejétmulta realista és naturalista gátlások alól. A további lépések szinte természet-szerűen következnek. Hogy Illyés zseniális módszerét kövessem, meg kell vallanom, hogy csekély műveimben magam is éltem némely lelkiismeretlen hamisítással, minthogy saját rokonságom és ismeretségem körében nem lettem elég sötét, vagyis eléggé „irodalmi polgárokat“. Rokonságom egyik ága, sajnos, dzsentrivé züllött, de mai tagjai közt mégsem lelek kizsákmányoló gyárigazgatót, bujálkodó földesurat, sikkasztó jegyzőt, mulató és brutálisan zsarnok szolgabíró, sem Arisztidet, sem Aladárt. A példa, lehet, nem eléggé meggyőző, dédapáim nemzedékében ugyanis őseim iparosokká emelkedtek, s ebből az emelkedésből ma is megtartottak annyit, hogy a középosztálynak a pap-, tanár-tanítóban megjelölhető alantasabb rétegében helyezkednek el. De bármennyire vonzó is Illyés példája, jobb ha nem követem őt egyes szám első személyű kalandjába: a mai világban, midőn mindenki saját legegényebb tapasztalatairól beszél, éppen a saját tapasztalatokban kezd megrendülni bizalmunk. Némi általánosítással, de még itt is Illyés példáját követve, annyit azért elmondhatok, hogy a legtöbb polgári író hiába keres saját családjában és ismeretése körében olyan képmutatót, mint Oscar Thibault, olyan kéjgyilkost, mint Askenazi, olyan emberfeletti őnzőt, mint Thomas Mann Goetheje, vagy hogy alább szálljunk a félponyvába, olyan polgárrá lett s ennek következtében férjgyilkossá vált nőt, mint Therése Etienne. Nagynénjeim, — tanítónők vidéken, — azt hiszem tréfából sem vállalnák Therése, egy másik Therése, Therése Desqueyrou szerepét, még akkor sem, ha borzongásukkal a beljükcsontosodott polgári előítéletről tesznek tanúságot. A polgári világ írója többnyire ép úgy kénytelen volt hajlamait és az igazságot megtagadni, mint a paraszti világnak. Gide maga vallja, hogy egyik polgári regényének ötletét egy újsághírből merítette; olyféle eljárás ez, mint amikor Kövesi és Homoki (a paraszti világ Illyés által szerepeltetett írói) elhitték az újságoknak a tiszazugi arzénes mesét. Sajnos, a polgári írók között is divattá lett a saját osztályukat elítélő és befeketítő magatartás. Illyés könyve kellett, hogy felismerjük, mennyire a konvencionális realista sablonokra támaszkodik s mennyire nem a valóságot jelenti Márai vagy Remenyik Zsigmond egy-egy a polgárságról tett „irodalmian sötét“ vallomása.

Aligha látunk ezek után szebb feladatot feltörekvő fiatal polgári írók számára, mint rehabilitálni, az Illyés mutatta úton, a polgárságot, még mielőtt egyes meggondolatlan vagy túlzó elemek egyenesen a polgárság egyenjogúsítását követelnék. Mi magunk aligha mernénk erre a feladatra vállalkozni: a polgárságot illető kötelező irodalomszemlélet parancsai, mert politikával vannak összeszöve, még hangosabbak, s ellentmondást még kevésbé tűrnek, mint a parasztszemlélet konvenciói. A nemeslelkű, hogy úgy mondjam, népszínmű-polgárról írni ma még csak Somogyváry Gyulának lehet. A becsületesen és tisztán élő, a Kálnay-családhoz hasonló polgári család képe Illyés Gyula erejéhez és bátorságához méltó írói feladat lenne.

Egy további lépés, — csak a teljesség kedvéért jegyzem meg, mindenki maga is rájöhet — az irodalom szemléletének a munkásság szempontjából való hasonló revíziója. Az a Zola *Émil*, a kitűnő francia író, kit Illyés többször kitétetett említésével, ezen a téren szintén felelős. Lehetséges, hogy a pálinkafogyasztás ép az ő hatására emelkedett Európában. A „Bika csöke“ című népi regény egy olvasójának története, amint azt Illyés eladja, legalább

is erre enged következtetni s ezzel nagy felelősséget rak az írók vállára. Kérdés, hogy ennek az új és revideált szemléletű irodalmi felfogásnak meghonosodását nem követné-e az egész társadalom teljes megjavulása? A cenzurában és a felsőbb filmkritikákban érvényesülő szempontok mindenesetre e mellett a hiedelem mellett látszanak lándzsát törni. Ha minden társadalmi osztály írói teljesítik tehát revideáló kötelességüket, híven követve Illyés úttörését, világunk hovatovább remekművé lesz. Ez ad a „*Mint a darvak*“-nak igazi jelentőséget.

Szellemtörténeti szempontból ugyanis Illyés új műve szerencsés folytatása Giono vagy méginkább a neofrivol irodalom kezdeményének. Mindkettőnek nagyjából az volt a törekvése, hogy a nyomasztó érzéseket, a sötétséget, a bűnt kiküszöbölje az irodalomból, egyszóval, hogy hatásos reakciója legyen a naturalista lélekelemzés egyoldalúságának. Ennek a szellemi rokonságnak számai már a „*Csizma az asztalon*“ neofrivol ironiájában megvilantak, folytatódtak a „*Kora tavasz*“ című regény *Cs. Szabóra* emlékeztető, de rajta is túlmenő, túlmunkált, minden mondatba két csattanót építő essay-stílusában, a *Comte* és *Marx* tételeit újra felfedező derek falusi bácsijaiban és a „Rotterdami Rézmán, neves holland köziró“-hoz hasonló neonaiv fordulatokban. (Ez a precieuse-ködés a „*Mint a darvak*“ egyik helyén már tán nem is egészen helyeselhető: Beyle-nek ugyan Henri volt a keresztnéve, de ezt a keresztnévet a kitűnő Stendhal sohasem írta ki műveire.) A magyar olvasó számára azért külön élvezet Illyés új könyve, mert ugyanannyi kötetlen fantáziát, a valóságnak ugyanolyan intellektuális formulákká oldását, tételeiben ugyanannyi kedves játékos-ságot mutat, mint *Giraudoux*, *Garnet*, *Pirandello*, vagy *Virginia Woolf* légiés művészete.

Lovass Gyula

SZINHÁZI KRÓNIKA

Fiatal író színpadi szűzbeszédétől borzas mondanivaló-bőséget és fésületlen formát vár az eddigi tapasztalataiból csöppet sem elkényeztetett bíráló. *Hubay Miklós* esztendőnk óta az első fiatal színpadi szerző, akinél éppen ezek a látszólagos fogyatékoságok a legfigyelemreméltóbbak. Mert a „*Hősök nélkül*“ tartalmi zsúfoltsága, az a hév, mellyel a fiatal szerző valósággal szerteszórja észrevételeit és bírálatait a mai világ nem éppen rokonszenves jelenségeiről, nem öncél és nem annak a fecsegése, aki a színpadra szabadulva egyszerre akar mindent kimondani és néhány ember sorsában ábrázolva legalábbis a világ ügyét megoldani. Itt minden esszé-szerű kitérés, olykor kritikai, máskor publicisztikai tekintés a darab hőseinek életéből és végzetéből korunk kérdései felé, szorosan és szigorúan a darabhoz tartozik, *Hubay Miklós* érett fővel alkalmazza hol szellemes, hol maró, hol mélyen rezignált apersziút mindennapi életünk dolgaira. Hősei nemcsak egyrétűek, bennük a polgári osztály kétféleképpen mutatkozik be: értékeiben és lassú romlásában, nem lehet egyikért sem elítélni, vagy felmagasztalni, valami mindegyikben van, ami érdekessé te-

szí őket. Ilyen gazdag képzelettel kigondolt figurák egymagukban is lekötnek az érdeklődést. Hubay szellemes és nyelves dialógusai még érdekesebbé teszik őket: csupa okos vagy ravasz rezonőr, két francia vígjátékra tellene belőlük. S amellet okoskodásuk egy percig sem unalmas, egy percig sem érezzük, hogy az előttünk ágáló szereplőket papírból vágta ki az író, mindig van bennük egy csipetnyi emberi. Ha az iskolát keressük, melyben Hubay Miklós tanult, nyilván Shaw-ra utalhatunk, vagy közelebb hozzánk, Németh Lászlóra. Az egész világmentő hévben van valami Németh Lászlóból, de Hubay Miklós lángolása, prófétai haragja vagy kaján derűje komolyan és őszintén emberi, egy pillanattig se vonatkoztat el senkit és semmit sem az élettől, nincs az az érzésünk, mintha egy-két előkészítő jelenet után egy magvas, de bizonyultalan stilizált esszé-kötetből olvasnának fel nekünk okos, de vitatható dolgokat. A mondanivaló-bőség érdekkel, leköt, ügyünkké válik s ugyanezt a varázslatot műveli Hubay Miklós szétzilált drámai szerkesztésével. Az első két felvonás ziláltsága csak látszólagos, a jeleneteket figyelemreméltó szerkesztői logika fűzi együvé és tartja együtt, — a harmadik felvonásban szembeszökvé válik, nyilván szántszándékkal, a szerkezet szétzavarása. Itt az író a mondatok furcsa szembeállításával, az alakok jellemének hirtelen kifordításával, a kérdések meg-nem-oldásával saját bevallása szerint is hőseinek: mai köz- és magán-életünknek zűrzavarát, fejtelenségét kívánta ábrázolni. A megoldása meggyőző és színes, de érzésünk szerint a zűrzavart is meg kell szerkeszteni, ha színpadra akarjuk vinni, s egy dráma végössé benyomásul jogosan hagyhat tartalmi, de semmiesetre sem formai disszonanciát. Hubay Miklós darabjának ez talán egyetlen olyan hibája, amit szemére kell vetnünk: a főlény, ami két felvonáson át vezette és a harmadik felvonás elgondolásában sem hagyta el, itt egyszerre eltűnt. Ha mestereire gondolunk, Shaw is hagyott már elég nyílt kérdést darabjaiban, — kell-e hogy az Ördög cimborájának befejezésére utaljunk? — de egyszer sem kellett éreznünk, hogy formailag zavarban hagyott volna. Halálos bűn-e ez egy első drámától? Aligha, Hubay Miklós darabjának kitűnő erényei, komoly és értékes világfelfogása, színpadi jártassága és hatás-érzéke mind mentik tévedését és várakozást keltenek jövője iránt. A Nemzeti Kamara Színház előadását egy nagy egyéniség, *Somlay Artur*, vezette, és a játék reális-irreális ízeivel is ő szolgált legjobban, egy már-már tökéletes színpadművész valóságos remekléssel.

*

Németországban, nemcsak a mostani darab-szükében, hanem korábban is divat volt, hogy *Shakespeare* kevésbé jelentős vagy éppen kétséges hitelű darabjait egymás szövegeből kifoldozva, megtoldogatta, olykor jócskán hozzáfűzve az átdolgozó sajátjából is, színpadképessé tették, vagy minden időck egyik legszínpadképesebb klasszikusával szemben ne ezt a méltatlan szót használjuk, mai fül és szem számára simábbá és kényelmesebbé alakították. Hogy van-e ennek sok értelme, arról lehet vitázni, s mint a jó dolgokról általában, — és még a gyenge *Shakespeare* is jó dolog, — kell is. *Shakespeare* nyilván jobban értett a színpadhoz, mint mondjuk egyik szorgalmas bűvara és ernyedetlen német átfésülője, Hans Rothe, máskülönben nem ő írta volna a *Hamlet* és a *Romeo és Júliát*, hanem az átdolgozó írt volna pompás darabokat. És ha ez a maga mesterségében felülmúlhatatlan *Shakes-*

peare valamit rosszul csinált, az két dolgot érdemel meg: vagy fejlessük el a közönséggel és rejtjük el, vagy adjuk elő úgy, ahogy ő megírta. Főlöszleges dramaturgi túlbuzgótság volt tehát a „*Falstaff*“ címen adott pót-Shakespeare ismeretlen átdolgozótól, hogy két kevésbbé sikerült királydrámából kihagyták a királydrámát és a megmaradt jeleneteket Flastaff halhatatlan alakja köré csoportosítva tették érdektelenné. Mert az a Falstaff, akit Shakespeare írt meg, mellékalak, ott esetlik-botlik, zabál, röhög, bőfög, tivornyázik, éli a maga harsány lókötő életét a dráma igazi hősei mellett, jelenetei tarka epizódok egy komorabb drámai egységben, olyanformán színesítenek, mint a Macbeth kapusa vagy a Hamlet sírásói. Képzeliük most el, hogy egy átdolgozás kihagyta volna Hamletből a szellem-jelenetet, a színészek fellépését, és az egész konfliktust a sírásó felé terelgette volna, — mert ha egy dramaturg nagyon akar efélét, az is lehetséges, — s messzebb menve, képzeliük el a Szentivánéji álmodó Titánia, Oberon, Puck és a két antik szerelmespár nélkül. A Falstaffot középponti drámahossz fabrikáló dramaturgia ilyesmire vállalkozott, s elfelejtette, hogy Shakespeare-ben éppen az a nagy, hogy tragédiát és komédiát bővész-kezekkel elegyít. Arra esetleg szüksége van, hogy a rendező fejét törje miatta, de a dramaturg műtéli beavatkozására semmiképpen. Kísérlet ez a „Falstaff“, s bizonyára éppúgy eltűnik a sülyesztőben, mint minden olyan próbálkozás, mely Shakespeare tragédiáiból a komédiát, komédiáiból a tragédiát próbálta kiirtani. Az átdolgozás kísérleti jellegét mutatja az is, hogy a *Nemzeti Színház* a címszerepet *Lehotay Árpáddal*, a tökéletes Antoniussal játszatta; hüvös, okos, mértéktartó hős-színész Falstaff-mezében: csodálhatjuk-e, hogy Lehotay csak külsőségekben, félelmetes maszkjában volt Falstaff, belülről pedig nem?

Ami egyszer bevált a színpadon, nyilván beválik másodszer is. Ezzel az elgondolással mutatta be a *Nemzeti Színház* újra, *Jaschik Almos* régi, remek színpadi keretében *Kállay Miklós* méltán népszerű és megbecsült japáni drámáját, a „Roninok kincsét“. Szerencsés ihletben fogant, mindvégig szerencsés kézzel és színes, vonzó fantáziával megoldott játék ez. A sajátos japáni életfelfogást, a becsület és kötelesség zord tiszteletét, a szerelem és halál bizarr játékát nagyon érdekesen, számos jobbnál-jobb színpadi ötlettel, tarka figurával ábrázolja. Ebben a darabban van valami az egykori írói remekelésből: minden sora, mondata, jelenete mélyen átél, színpadilag és irodalmilag hiánytalanul megvalósított, és mint a japáni dráma európai szemhez és fülhöz alkalmazott rekonstruálása is figyelemreméltó. Kállay Miklósnak mindig egyik legjobb erenye volt, hogy kísérteties hűséggel élte bele magát letűnt korok vérgőzös életébe, különös lelkű hőseibe és transzcendentális feszültségeibe. A „Liliomos királyfi“ megelevenedett krónikami-niatúr volt, a „Godiva“ angol fametszet, a „Rontó Pál“ valamelyik naív ponyva színpadi ábrázolása. — „A roninok kincse“ mint-ha eredeti japáni dráma lenne. Hatását fokozza a színpadi beállítás stílusa, japáni mozgású szereplőivel, hatásos koreográfiájával, és a színészek szívvel megformált alakításaival. *Timár József* a kettős férfiszerepben megrázó és bravúros alakítást ad, *Somogyi Erzsé* törékeny lényé finom tussfestmény, *Ungvári László* roninja izgatott lélekállapot-rajz. Sugár Károly elárvult szerepében *Major Tamás* megszokott fintoraival ábrázolta a gonosz Kyrát.

Thurzó Gábor.

A FIATAL KATOLIKUS NEMZEDÉK LAPJA AZ

ÚJ ÉLET

KATOLIKUS SZOCIÁLIS ÉS VILÁGNÉZETI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI ANDRÁS KÁROLY

FELELŐS SZERK.: SINKÓ FERENC

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, II., Margit-kr. 36. I. 3.

ÉVI ELŐFIZETÉSI DIJ 960 PENGŐ

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN

ÉS DESSEWFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradi-
utca 8. - Telefon: 12-07-26

POSSONYI LÁSZLÓ

REGÉNYE

SZILÁGYI IRMA

REGÉNY

*A VÉRTANU TANITÓNŐRŐL,
KORUNK NAGY MAGYAR
HÖSNŐJÉRŐL*

356 OLDAL

FÚZVE 3.40, KÖTVE 4.40 PENGŐ

*SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
KIADÁSA*